

מדשן ביתך

גליון
מס' 481

פנינים ורעיונות נפלאים לראש השנה
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

ראש השנה
תשפ"ה

אלול – בדיקת המגנט

כל יהודי בחודש אלול מתחזק ושב בתשובה ומתקרב לבורא עולם, אך ככל שחולפים הימים וימי השנה חולפים ועוברים חוזר הוא לדרגתו הראשונה. וכשמגיע חודש אלול שוב חוזר הוא ומנסה להתעלות ולחזור לדרגות הרוחניות ששואף הוא להעלות להעפיל אליהם. אך אין זו עליה זמנית לצורך ירידה, אלא עליה זו מסמלת את שאיפתו של אותו יהודי, אמנם בכל השנה, הוא לא עומד ומחזיק איתן בכל מה שקיבל עליו בחודש אלול ובראש השנה, אך בכל זאת, מה ששוב מתחזק ומתאמץ לעלות עוד ועוד בחודש אלול מראה על שאיפתו ויכולותיו, ובאיזו דרגה הוא אוחז.

דוגמא נפלאה על מהותו של חודש אלול היה רגיל לומר רבי יוסף צבי שטייגל זצ"ל: ברוסיה השתמשו הרבה בברזל - בין השאר לצורך הקמת מסילות הרכבת [כמעט] אין סופיות. איפה מאכסנים את כמויות הברזל האדירות? במחסני ענק! וכשנגמר המקום במחסנים? מאכסנים אותם בחוץ! עד, עד שיתפנה מקום. ובינתיים - הברזל נתון לפגעי הטבע, גשם, שלג. ברזל מחליד במים, והרבה מהמתכות. החלידו, כשהגיע תורם להיכנס למפעל - רבים מהברזלים כבר לא נראו כברזלים, החלודה עשתה בהם שמות. מה עושים? איך ניתן לבדוק אם הברזל עדיין טוב? אם ניתן להפיק ממנו משהו? - מביאים מגנט! ברזל נמשך למגנט - חלודה לא, מעמידים את המגנט מול הברזל, והיה, אם הברזל החלוד נמשך אל המגנט - אות הוא כי ניתן לעבוד איתו, כי עדיין "ברזל" הוא, וניתן להפיק ממנו את מירב התועלת...

והנמשל" במשך השנה כולה אנחנו. מ ח ל י ד ים! אלול הוא "המגנט". כאשר יהודי נמשך אל אלול מוכח כי הוא עדיין טוב, כי אפשר לעבוד איתו, כי ניתן להפיק ממנו! במילה אחת: אלול זו "בדיקה מגנטית" של ה"אידישקייט" שלנו... (מוסף שב"ק י"ג)

אפילו דגים שבים רועדים

שאל הגאון הצדיק רבי חיים וולקין זצ"ל, משגיח ישיבת 'עטרת ישראל', מפני מה אומרים שבחודש אלול אפילו דגים שבים רועדים, וכי איזה הבדל ניכר אצל הדגים בין חודש אב לחודש אלול? וכי מדובר בסתם מליצה?
היטיב המשגיח לבאר: החייט רואה בדרך הילוכו חליפות, הסנדלר רואה תמיד לנגד עיניו מנעלים, הספר רואה ראשים, תספורות. בדורות קודמים, החיל והרעדה באלול היו כה מוחשיים, שבכל מקום חשו האנשים "אלול", וכאשר ראו דגים בים, ראו אותם 'רועדים', הרי כעת אלול! זו הכוונה אפילו דגים שבים רועדים, הכל תלוי במבט של המתבונן.

שנוכה להביט כראוי, לחוש ולספוג מדרגות נשגבות אלו, לקראת היום הגדול והנורא בו ספרי חיים וספרי מתים נפתחים לפני הבורא יתברך, בתפילה שניכתב כולנו לחיים טובים וארוכים. (הופיע ב-במה)

אלול

חודש הרחמים והסליחות

הזמן המיוחד לשוב אל ה' הוא ימי הרחמים והסליחות - חודש אלול ועשרת ימי תשובה. בימים אלו ניתנת לנו הזדמנות מיוחדת, רבי שמשון פינקוס זצ"ל הסביר את ההזדמנות המיוחדת הזאת באופן נפלא:

לקהילה אחת לא היה בית כנסת להתפלל, הם השתוקקו בכל ליבם ובכל נפשם להקים בית של קבע לתורה ולתפילה, לרווחת כל בני הקהילה לכבוד השם יתברך. הם התאמצו לגייס תרומות, למצוא תורמים - אך הדבר לא עלה בידם. בסופו של דבר הם החליטו להקים קרוואן. פועלים הכינו את התשתית להנחתו, ומשאית ענקית הביאה אותו, ומנוף ענק החל להרים את הקרוואן באויר. מהמשאית יצאו שלושה פועלים, בריגונים, שהחלו לכוון את הקרוואן בצורה כזאת שהוא יישב באופן מדויק על התשתית שהוכנה מראש. סובבו אותו קצת ימינה, קצת שמאלה, כמה סנטימטרים קדימה, ושוב ימינה, שמאלה, קדימה, אחורה... לקח להם עשרים דקות עד שהשיבו את הקרוואן על מקומו ושחררו אותו מהמנוף. המנוף התקפל והמשאית נסעה לדרכה. במקום כבר נכחו החשמלאי, האינסטלטור ושאר בעלי המלאכה, שהחלו מיד במלאכתם בו ברגע שהקרוואן הונח במקומו.

לפתע! שוד ושבר! נורא ואיום! זעקה אדירה נשמעה! התברר כי הקרוואן הונח הפוך! הצד בו עומד ארון הקודש הונח בצד מערב! מה עושים? כולם עמדו במקומם כשהם אובדי עצות... עמד שם בחור אחד ותמה: 'רבתי! מה הבעיה? יש לי עצה פשוטה! בואו נרים את הקרוואן ונסובב אותו... אמרו לו: 'השתגעתי? הרי הקרוואן שוקל כמה טונות'. השיב להם הבחור: 'מה זאת אומרת? הרי ראינו מקודם שלושה אנשים הצליחו לסובב אותו ימינה ושמאלה, קדימה ואחורה, אם כן גם אנחנו נצליח! אמנם לא בעזרת שלושה אנשים אבל בעזרת שלושים - יכול נוכל!...

'אוי! טיפש שכמותך!' - הסבירו לו - 'כשהקרוואן היה באויר, והמנוף אחז אותו, עוד אפשר לסובב, להזיז, לשנות... אבל עכשיו כשהקרוואן כבר מונח על מקומו... מאוחר מדי מכדי לשנות!...

הדברים נוקבים ויורדים עד התהום!
באלול הכל עוד באויר, שום דבר עוד לא כתוב וחתום... אפשר עוד לשנות! אחרי אלול יהיה כבר מאוחר, לא תהיה אפשרות לשנות! רק באלול יש לנו את ההזדמנות... רבותי! שהדברים האלו לא יהיו 'סתם דיבורים', שהדברים האלו יהיה 'למעשה! שכל אחד ואחד מאיתנו יראה מה עליו לתקן! שכל אחד יתחזק בדקדוק הלכה ובקיום המצוות בשלמות, בשמחה, בווארמקייט, והשם יתברך יהיה בעזרנו, שהרי "הבא ליטוהר - מסייעין אותו". [מתוך הספר "יחי ראובן"]

אריה שאג לא ירא

שאלו את רבי חיים קניבסקי זצ"ל, מדוע נאמר (עמוס ג' - ח) 'אריה שאג בלשון עבר, ולא אריה שואג בלשון הווה, הרי בכל שנה ושנה באים הימים הללו מחדש. והשיב, מאמינים בני מאמינים אנו שכל הקורות עמנו בשנה שחלפה כבר נגזר בר"ה, וכשמסתכונים בדברי הימים - כי פלוני שהיה עמנו לפני כשנה, בימים הללו כבר איננו, רעהו שהיה אשתקד בימים הללו מעשירי העיירה, פשט את רגלו ועתה פושט גם ידו לקבץ נדבות, זה חלה ל"ע וזה הפסיד... הרי אריה שאג בלשון עבר, ר"ל האריה דאשתקד שואג ראו מה נגזר... כמה וכמה אנשים שלא 'חלמו' ולא חשבו שככה יארע להם, וממילא מי לא יירא לקראת השנה החדשה.

והדברים תואמים למה שמרגלא בפומיה של ה'סטייפלער' לומר בשם ה'חזון איש', כי 'יראת שמים' בימינו הוא להאמין שכל העובר על האדם בכל השנה נקבע ונגזר כבר בראש השנה שלפניו.

מדוע תוקעים דווקא בשופר באלול

לכאורה אם השופר בא לעורר את ישראל לתשובה, מדוע הוצרכו ל'שופר' אפשר לתקן שבכל עיר ועיר ידרוש החכם 'דרשת התעוררות' בקול הוצב להבות אש. מבאר ה"אור המאיר" ז"ע [עפ"י דבריו בד"ה א"י היתקע], בדרך משל, לעיירה מוקפת חומה שהתגוררו בה עניים ועשירים, והעמידו שומר בפתח העיר שישמרו אותם מן המזיקים והגנבים, והנה כאשר יבחין השומר בכנופיית גנבים המתקרבים לעיר ויצעק גנבים... גנבים... לא יתאספו אצלו כי אם העשירים לבדם הדואגים על כספם ורכושם, ורק הם יסייעו לשומר להתגבר כנגד הגנבים ולגרשם מתחום העיר, ואילו העניים יישארו בבתיהם, כי לא אכפת להם כ"כ אם ינסו הגנבים בתוך העיר, מאחר שבלאו הכי אין מה לגנוב מהם, אך אם יצעק השומר בקול אש... אש... שהעירה בווערת וכל הרוצה להציל את נפשו עליו לעזוב את העיר, אזי ימלטו כולם על נפשם.

והכי נמי אם היה החכם דורש לפני העם להתחזק בענייני תפילה, היו חלקם אומרים שהם מתפללים כהוגן ואין הדברים מכוונים אליהם, ואם היה מעוררם בלימוד התורה היו התלמידי חכמים מתנערים ואומרים שהם עסקו בתורה כל השנה כולה, ואם היה מוכיחם על ענייני גמילות חסדים היו העסקנים הולכים בלב רגוע, שלא אליהם נאמרה התוכחה, ולכן אמרה תורה לתקוע בשופר בקול רעש גדול, שזה מעורר את כל אחד ואחד לחזור בתשובה בכל מצב שהוא, ולב יודע מרת נפשו והוא עצמו מכיר בנגעי עצמו, וכדוגמת השומר הזועק אש... אש... הגורם לכולם לברוח ממקומם.

סליחות

סליחה

סליחה יכולה להתפרש בשתי פנים. ישנה סליחה שבה אדם פגע בחברו, ומתחרט על כך, ובא לפייסו, המפייס בא אליו בהכנעה, ובשפה רפה יבקשנו 'סלח לי', אך ישנה סליחה אחרת, אדם הולך בדרך, ולפניו עומד אדם המפריע לו ללכת לדרכו, אף הוא פונה אליו בלשון "סליחה", אך כל כוונתו היא רק לעורר את העומד על אף הדרך ומפריעו מלהלך, על כן אומר לו 'אנטשולדיקט' - 'סלח לי' - אל תעמוד בדרכי ותן לי לעבור הלאה. אומר רבי אלימלך בידרמן

כך לענין ימי הסליחות, יש ב' כיתות, יש הבאים אל בוראם ומתחננים אליו בהכנעה שיסלח להם על עוונם כשכוונתם היא לטהר עצמם מכל טינוף ועוון, אך יש מי שאינו אלא אומר, אל תעמוד בדרכי, כאומר תן לי לעבור את אלו הימים וכבר יעברו ויחלפו להם כל הימים הנוראים...

בשיא תקופת הקורונה הגעתי לרשת קניות, כדי לערוך קנייה שבועית גדולה. הייתה הגבלה על כמות הנכנסים, אז הגעתי מוקדם. אבל לא הייתי החכם היחיד והרבה אנשים הגיעו מוקדם, חיכינו כולם בחוץ לרגע שתיפתח החנות. איש - עגלתו בידו. בינתיים ארגן השומר שישב בפתח, את כל הציוד שלו. הניח במרכז הכיסא שם מולו את גלאי המתכות הידני. בצד ימין סידר את מודד החום, ובצד שמאל כפפות חד פעמיות. ברגע שניתן האות והחנות נפתחה הסתובבתי עם העגלה כדי להיכנס לחנות. מסתבר שלא לקחתי את הסיבוב טוב - והעגלה שלי התנגשה בכיסא שלי השומר. הציוד שלו התעופף לרצפה, הוא כעס: "תראה מה עשית!" אמרתי בהכנעה: "סליחה". השומר: "מה סליחה? מה?! תראה מה עשית!" עמדתי נבוך...

סיפור זה פורסם במוסף שב"ק של 'יתד נאמן' במדור 'מעשה למעשה', והלקח בציוד של המעשה נלמד ע"י בעל המעשה, ואלו דבריו: המקרה עורר אותי להתכונן בעוצמת מהותה של התשובה. כשאתה פוגע באדם, בשר ודם, נקודת המוצא היא שהוא כועס עליך. ועכשיו - לך תשבור את הראש איך למצוא את המילים לרצות אותו... ובעצם: למה שמילים יתקנו מעשים? (וכפי שהרעיש רבינו הרמח"ל [מסילת ישרים פרק ד]: "כי הנה באמת, איך יתקן האדם את אשר עויות והחטא כבר נעשה? הרי שרצה האדם את חברו, איך יוכל לתקן הדבר הזה? היכול להסיר המעשה העשוי מן המציאות?!). לעומת זאת כשמדובר ביחס להקב"ה, נקודת המוצא היא. הפוכה לחלוטין: ארבעים ימי רצון... 'כי ימינך פשוטה לקבל שבים'... ואפילו מסדרים לך מראש את נוסח בקשת הסליחות, שבכוחם תוכל להשיג את הסליחה - כמה חסד! כמה רחמים!

אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם

על הפסוק בתהילים "אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם" [פ"ט - י], אותו אומרים מידי בוקר בסליחות. הקשה ה"בעל שם טוב" [הו"ד בספר "טובך יביעו"] מה עניינם של הגלים לסליחות עמך בית ישראל? ומתוך, לפני אלפי שנים בעת בריאת העולם קבע הקב"ה גבול לים, עד כאן יגיעו המים ותו לא. ולמרות שיש גלים שמנסים להתרומם ולעבור את הגבול אינן מצליחים. מסביר ה"בעל שם טוב", למרות שהקב"ה תיחם את הגבול מעוניין הגל לעבור אותו ולהגיע ליבשה. כל גל וגל מנסה את מזלו ואינו מתייאש, ולפני שמגיע ליבשה מתרומם מעט, ושוב חוזר אל עצמו ואל הגבולות שקבע לו האלוקים. והקב"ה משבח את הגלים על כך, על העקשנות שהם מפגינים ועל כוח ההתמדה המופלא, בלי להגיע לנקודת משבר.

לכן נאמרות מילים הללו לפני סליחות, כדי לדעת שהקב"ה קל מלא רחמים הוא, ומעוניין בטובתנו, וגם אם לא הלכנו בדרך טובה ומרדנו נגדו ח"ו, עדיין יש לנו סיכוי להתקרב אליו בלב שלם, וצריך רק להתמיד ולהתמיד, לנסות ולנסות כמו גלי הים, ולא להישבר לעולם.

הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך

בפתיחת ה'סליחות' אנו אומרים 'הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך', וביאר המגיד מדובנא ז"ע בדרך משל, לאיש אשר אחיו שבק חיים לכל חי, והשאיר אחריו לאנחות ילד קטן, ריחם הלה על בן אחיו שנשאר יתום בודד ואימץ אותו לו כבן, גידלו וחינכו כשהוא משקיע בו כוחות עצומים לרוב אהבתו אליו. ויהי היום ויגדל הילד עד שהגיע לפרק האיש מקדש, ובו בעת אף בת דודו הגיעה לפרק האשה נקנית, מיד הציעו השדכנים את הבחור לדודו מאמצו, ואכן נתרצה בדבר באומרו 'טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר'. לא עברו ימים רבים משמחת הנישואין והתברר כי אין הזיווג עולה יפה, ואין הבעל נוהג כראוי לגבי בני ביתו, וכשבאו מים עד נפש נטלה את מטלטליה וחזרה לבית אביה. הלך הבעל לבית דודו ודפק על הדלת, אך אין קול ואין עונה... דודו 'חותנו' אינו מעוניין לראות את פניו לרוב כעסו על שכה נהג בבתו, אך זה המשיך להקיש על הדלת, עד שקרא מאחורי הדלת הנעולה - דודי אהובי ואוהבי, אכן כעסך בצדק הוא, שהרי בתך היא, אך אנא, זכור אל תשכח, כי מלבד זאת הינך גם דודי... כיוצא בדבר באים אנו בבקשת רחמים ותחנונים, אכן 'הגוף' החטיא את הנשמה שהיא חלק אלוך ממעל, אך מבקשים אנו מהקב"ה, אמת כי הנשמה לך, אך סוף סוף הגוף פעלך, וממילא חוסה על עמלך.

במוצאי מנוחה

הפזמון 'במוצאי מנוחה' של יום א' דסליחות נבנה עפ"י אותיות א' ב' (מלבד הבית הראשון), על כל אות יש חרוז בפני עצמו, רק לאות ס' אין חרוז בפני עצמה, אלא האותיות נ' וס' סמוכים זה לזה - 'נא סגבם' (שגבם) מאוצר המוכן בזבולך. אמר הרה"ק רבי פנחס מקאריץ ז"ע [אמרי פנחס השלם, סליחות תנ"ג] שהדבר בא להסמיך את הני' והס' יחדיו, שיעלו לתיבת 'נס'... כי אכן אין בידינו מעש לבוא עימם אל המלך אלא רק לניסי הקב"ה אנו מייחלים, וכמו שאנו מבקשים 'תראם ניסיך עושה גדולות'. וע"כ עלינו להרבות בפילה ובתחנונים לפני מלך שומע תפילה.

"זוחלים ורועדים מיום בואך, חלים כמבכירה מעברת משאך"

בפיוט 'במוצאי מנוחה' הנאמר ביום א' דסליחות אומר הפייט 'זוחלים ורועדים מיום בואך, חלים כמבכירה מעברת משאך', וביאורו, בני ישראל חלים ומתפחדים כאשר היולדת את בנה בכורה, ויש להבין מדוע המשיל פחדם של בני ישראל למבכירה דווקא, מבאר ה"ישמח ישראל" [מאורן של ישראל למוצאי סליחות] כי לעולם יגדל הפחד מדבר שעדיין לא עבר עליו כדוגמת המבכירה שמעולם לא עברה צער לידה והיא חוששת ומפחדת יותר מלידתה השניה והשלישית שכבר יודעת לקראת מה היא הולכת. אף אנו לעת עתה דופקים אנו בשערי רחמים בכסה ליום חגיגנו, כי על כל ענייני האדם מעמדו ומצבו דנים בשמים ממעל מחדש, והכל מכוסה מאיתנו ואין איש יודע מה יהא בדינו בשנה עתידה זו, ועל כן חלים, זוחלים ורועדים מיום הדין הנורא. (באר הפרשה)

הריני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה

רבי מנחם צבי טאקסין זצוק"ל, מגיד מישרים ד'קמניץ' [עטרת חכמים דרוש י"ט, מובא בשערי ארמון]: באחת מדרשות החיזוק לקראת הימים הנוראים סיפר

'מעשה שהיה' על מנת להמחיש את מצבו של האדם המטמא את גופו בחטאים.

וכך סיפר בתערוכה גדולה שהתקיימה ב'פרים' בימים ההם, הוצג ארון עץ נפלא, במשך חודשים ארוכים עמל אמן חרושת עץ על גילוף וחרוטה של פיתוחים עדינים ומעוררי השתאות. ככל שהיה הארון מפליא עין כל רואיו בחיצוניותה, עורר התפעלות בתכנונו הפנימי. היו בו מגירות גלויות ומגירות נסתרות, מדפים נשלפים ומסתובבים - הארון היה לשיחת היום בתערוכה, והאמן המעצב קיבל מדליית זהב. עשיר מופלג מעיר המלוכה וינה, שילם כעבור היצירה שמונת אלפים דינרי זהב. הציבו בטרקלינו, והיה מתפאר בו באוזני כל מבקר ומציג את פלאיו. גלגל הוא שמסתובב בעולם, והגביר ירד מנכסיו ופשט את הרגל. הנושים פשטו על נכסיו, ומכרו את כל אשר לו לכיסוי חובותיו. גם הארון הוצג למכירה. המוכרים - כמו הקונה - לא עמדו על טיבו, עד שנמכר בכמה עשרות דינרים בלבד. במשך הזמן עבר הארון מיד ליד, כמה פיתוחים נשרו, רגל אחת נשברה. בסופו של דבר קנה אותו רצען אחר כגרוטאה, והניח בו את כלי מלאכתו. את העורות הניח בתא הזכוכית - שהיה מיועד לכלי זהב וכסף, את המסמרים במגרות, ואת הזפת והשעוה בתאים המרופדים קטיפה. לימים ביקר האמן - שעיצב וייצר את הארון המופלא בעיר המלוכה וינה, כאשר סייר שם, נפרמה סוליית נעלו. עצר בטיולו ופנה לראות היכן כאן חנותו של סנדלר, שיוכל לתקן את נעלו, עינו נתקלה בשלטו של הרצען והוא נכנס פנימה, שלף את נעלו, ומסרה לרצען לתיקון. בינתיים הביט סביב, ועינו נתקלה בארון הנפלא - נפלא לשעבר, יש לומר, עתה עמד בפנית הבית, נוטה על צידו בהעדר רגל אחת, רבים מקישוטי וגילופיו חסרים, והוא מוכתם ומרובב, מלא שריטות ופגמויות. האמן ראה - והתעלף...

הרצען המבועת הזעיק עוברים ושבים, והם מיהרו להשיב את רוחו. כאשר התעורר מעלפונו, החל לבכות ולמרוט את שערות ראשו. "ראו מה עשו מארוננו", קונן בקול מר, "הביטו מה עוללו לו" - והוא החל להראות להם: הנה, זו הייתה אמורה להיות מגירה לכסף, וזו לזהב, וזו לאבני חן. וזו מגירת סתרים למסמכים חשובים. וסיפר כמה יגע וכמה עמל, כמה השקיע בתכנון ובביצוע, ואיך התפעלו מהיצירה בתערוכה העולמית, ואיך זיכרוהו עליו במדליית זהב. ואיך קנו אותו ב-שמונת אלפים דינרי זהב - ועתה... איך לא יבכה בראותו, שהארון הפך למחסן עורות ונעליים בלות, ומגירותיו מאכסנות חוטי תפירה ומסמרים? איך לא יתעלף ולא יבכה מרה?!

המשיך המגיד ואמר: הקב"ה יצר את האדם בחכמה, בצלם אלוקים, בתואר והדר וזיו פנים. ויותר מכך יצר בתוכו, בראשו ובמוחו, מדורים מדורים, תאים ומגירות סתרים. מדור חכמה, מדור בינה ומדור דעת. תא לזיכרון ותא לעיון ולהבנה, מגירה למידת הענווה, למידת היראה, למידת הבושה, לחסד ולחמלה. בקצרה: כלי חמודה, כלי מחזיק ברכה. ועתה, מה נאמר ומה נדבר, "לא די שלא קידשתי את איברי, אלא טמאתי אותם. בראת בי מוח ולב ובהם חוש המחשבה, לחשוב מחשבות טובות והרהורים טובים, ולב להבין דברי קדשך... ואנכי טמאתי אותם בהרהורים ומחשבות זרות" [מתוך 'תפילה זכה'] בתא של הענווה הכנסנו גאוה, בתא של יראת שמים - מרי ועיקשות, בתא הבושה - עזות. בשכל, השתמשנו לכל רע.

ממשיכים לאמר 'אל תשיבנו ריקם מלפניך' - א"א שתשיב פנינו ריקם, שכן יודעים אנו להדיא שיש לך, והכל בידך - תן לנו שנה טובה ומתוקה, שנת גאולה וישועה 'שמחה לארצך ויששון לעירך, וצמיחת קרן לדוד עבדך'.

הצדקה ולנו בושת הפנים". [יתד נאמן מוסף שבת קודש]

מכניסי רחמים הכניסו רחמינו

בתחינות בסליחות ישנם שאומרים מכניסי רחמים הכניסו רחמינו, מבקשים אנו הכניסו רחמינו, אנו הכניסו את הרחמים שלנו לפני קל בעל הרחמים. ולכאורה מה מקום יש לבקש רחמינו, היה צריך לבקש הכניסו רחמים עלינו? ביאר רבי נחום לבה, על דרך שאמרו חז"ל כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, וממילא מבקשים אנו ממלאכי השרת להכניס רחמינו וזה פועל מידות שהמרחם על אחרים מיד מרחמים עליו, רבי אהרן לייב שטיינמן הביא מסיפור הגר"א בתפילת 'השיבנו', כתוב בחז"ל נאמר במגילת אסתר מרדכי בן שמעי בן קיש, ולמה נקרא שמו קיש ע"ש שהקיש על דלתי רחמים, וביאר הגר"א דב' דלתות הם: א' בליבו של אדם וא' בלב שמים, וכעין שלט רחוק הוא, כשאדם פותח שערי ליבו מיד נפתחים שערי שמים ונשפכים רחמים, וא"כ יש לנו אוצר - המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, וכתב הרבינו יונה 'והוא פתח תקוה נכבד מאד', ועוד אחז"ל כל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו (ראש השנה י"ז).

וביתר שאת הוסיף ראש ישיבת "כנסת הגדולה" רבי הלל זקס זצ"ל בשם מרנא ה"חפץ חיים" זיע"א, שכשאדם עושה מעשים טובים על אף שחטא ורושם החטא קיים, אלא שמרחמים עליו מן השמים ומעבירים על כל פשעיו, אבל כשאדם נמנע מלשמוע לשון הרע וסותם אזניו משמיעת דברי לשה"ר ורכילות, זה עדיף על הכל, כי כאן במידה כנגד מידה גם בשמים לא רוצים לשמוע גנותו כלל.

והחי יתן אל לבו להתחזק בעניינים אלו שבין אדם לחברו, דברים שצריך להיזהר מהם 'אש', צחוק קטן יכול לעלות ביוקר, וכמו שכתב ה"חתם סופר" [בספר הזיכרון] שאף שהקב"ה מאריך אפו, זה רק בין אדם למקום, בדברים שבין אדם לחבירו הקב"ה ממחר לפרוע - וה' יצילנו.

הכנה לראש השנה

אחד אמר אל רבי מרדכי מנדבורנא זי"ע אשר הינו משמש בקודש בר"ה כ'בעל תפילה' ועליו איבער זעהו דעם מחזור (לעיין במחזור להכין עצמו). נענה לו האדמו"ר מנדבורנא, הן 'המחזור' נשאר בדיוק כמו שהיה בשנה שעברה ואין בו שום שינוי, מוטב שתעיין ותבדוק בעצמך מאשר תבדוק במחזור...

שמחת החג

כתב מרן ה'שפת אמת' זי"ע [ר"ה תרל"ד]: 'הנה ר"ה הוא יום חג כמו כל שאר החגים ומועדים, שליבנו מלא שמחה על שבחסדו הגדול נתן לנו השי"ת ימי תשובה ומשפט בכל ראשית שנה, להתנקות מכל חטא, ואנו בני ישראל בטוחים שנצא זכאין בדיון, ונכתב לאלתר לחיים בספרן של צדיקים, כדכתיב "ועמד כולם צדיקים". אמנם, כיון שהשטן מקטרג על ישראל על שהם מובטחים בזכיית המשפט יותר מהגויים, ועל מנת למנוע פתחון פה לבני עוולה, צריך שמחה זו להיות נסתרת ונכסית בליבנו, וזהו "בכסה ליום חגיגנו", שמחתנו צריכה להיות בהתכסות ביום חגיגנו.'

בכך מדויק הלשון שאנו אומרים בוידוי "הריני לפניך ככלי מלא בושא וכלימה", שלכאורה היה צריך לומר "הריני מלא בושא וכלימה". אלא שעל פי הסיפור הנ"ל מובן כיצד אנו נראים ככלי מפואר שאיבד את פארו והדרו... "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים". [יתד נאמן מוסף שבת קודש]

כדלים וקרשים דפקנו דלתך - דלתך דפקנו רחום וחנון

יש להבין מדוע כופלים ואומרים 'כדלים וקרשים דפקנו דלתך - דלתך דפקנו רחום וחנון', מבאר רבי נפתלי טרופ, כי המקבץ נדרבות בין פתחי הבתים - פרוטה לפרוטה מצטרפת, אם דלת אחת לא תפתח בפניו, לא יתעכב האיש שם זמן רב, אלא ימשיך במלאכתו לדלת הבאה. אמנם, אדם הרעב והצמא שכבר כמה ימים לא בא דבר מאכל לפיו, ומרגיש כי בלא אכילה ושתיה תשוב נשמתו ליוצרה בעוד כמה רגעים, לא יסוב מדלת סגורה לדלת הבאה, אלא ימשיך לדפוק בכל כוחו, עד שיפתחו לו הדלת לרווחה, וישיבו את נפשו, כן אנו אומרים, דלתך דפקנו - כי כביכול אנו מרגישים שבלא... לא נוכל להמשיך, אלא נדפוק ונדפוק עד אשר יפתחו בפנינו השערים, וישיבו את נפשנו בכתיבה וחתמה טובה.

דלתך דפקנו רחום וחנון

רבי שלום שבדרון זצ"ל היה מפרש מה שאנו אומרים בנוסח הסליחות 'דלתך דפקנו רחום וחנון', על דרך משל לאדם שיושב בביתו והנה שומע הוא כי מאן דהו דופק בדלת, הרי בידו ה'בחירה': אם לפתוח שערי או לאו, אבל אם ישמע כי בא איש ובעט בחזקה על הדלת, הרי הוא ניגש במהרה לראות מי הוא אשר מעיז לבעוט על דלתי ביתי, והנה בגשתו אל הדלת הרי הוא שומע כי עני ודל עומד לאחוריו וזועק בשארית כוחותיו - אם לא תעניק לי בזה הרגע פיסת לחם הריני מת מרעב כאן 'על אתר... אין כל ספק שהלה ימהר ויחיש לעזרתו ויחיה נפשו ממות... אף אנו אומרים וזועקים, דלתך דפקנו... פיקוח נפש... לא באנו הנה ל'נקוש' על הדלת אלא לדפוק בחזקה ולזעוק - רבש"ע אם לא תפתח לנו ותחיש במהרה לעזרתנו בכתיבת 'שנה טובה ומתוקה'... הרי 'על אתר' אנו ח"ו...

וזהו ג"כ פירוש הפיוט [סליחות ליום א' אשכנז] 'זוחלים ורועדים מיום בואך... רצה עתירתם בעמדם בלילות', כי 'עתירה' היא מלשון הפצרה מרובה [רש"י פרשת תולדות עה"פ ועתה לו ה'], לומר, שבי'סליחות' איננו מסתפקים בבקשה גרידא אל בתחינה והפצרה מרובה, ואל תאמר מי התיר לך להטריח כלפי שמיא, שמע נא לדברי הגה"ק ה'חפץ חיים' [שם עולם, נפוצות ישראל פ"ז], וז"ל, וצריך איש נבר בתפילתו לפני השם יתברך, לדבר לפניו כבן קטן לפני אביו... כל זה יבקש מהשי"ת מעומק ליבו, ובוודאי כשישמע הקב"ה את תפילתו הזו תתקבל ברוב חן ויקצוב לו מזונותיו. וכידוע שחוצפה כלפי שמיא מהניא אפילו לדברים פשוטים וכל שכן בדברים קדושים כאלו לכבוד השם, עכ"ל.

רבי אלימלך בידרמן הביא ביאור נוסף על מה שאנו מזכירים 'דלתך דפקנו, כי מדרך העולם בבוא העני לבקש נדבת ממון בביהכ"ס או בביהמ"ד, יש מי שיענה כנגדו ויאמר 'אין לי', אין הפרוטה מצויה כעת בכיס... אבל כשמתדפק העני על דלת הבית לא ישיב את פניו ריקם, כי לכן בא העני הנה בידוע שבתוך ה'בית' יש לבעה"ב עכ"פ שווה פרוטה אחת ויותר. לזה אנו אומרים דלתך דפקנו כביכול, דוגמת העני שבא אל העשיר במקום שבוודאי יש לו, ולכן

ליל ראש השנה

לשנה טובה תיכתב לאלתר לחיים טובים ולשלום

בספר "אמונת עיתך" כותב: פרשיות ניצבים וילך האזינו, נקראים בזמן שבין ראש השנה יום כיפור וסוכות, והגמ' בראש השנה [ט"ו:] אומרת, צדיקים נחתמים לאלתר לחיים, בינוניים תלויים ועומדים עד יום הכיפורים, רשעים לאלתר למיתה. והנה מצאנו דבר פלא, פרשת ניצבים יש בה ארבעים פסוקים, פרשת וילך שלושים פסוקים ופרשת האזינו חמישים ושתיים פסוקים. פרשת וילך שלושים פסוקים, כנגד שלושים יום של חודש אלול שבו הצדיקים ממחרים לחזור בתשובה. פרשת ניצבים ארבעים פסוקים, כנגד הבינוניים שעדיין תלויים ועומדים עד יום הכיפורים, שהוא יום הארבעים מחודש אלול. פרשת האזינו חמישים ושתיים פסוקים, כנגד הרשעים שזוכרים לשוב בהושענא רבה, יום החמישים ושתיים, שהוא יום מסירת הפתקים, ואם זוכה האדם לשוב בתשובה, זוכה ל"זאת הברכה".

שנה טובה ומתוקה

בספר "עולמו של אבא" מסופר על חסיד שבא לאדמו"ר מקוצק, ובכה לפניו שבתו הצעירה נפטרה והוא לא מבין את דרכי ה'. הרבי מקוצק לא ענה לו, אלא התחיל לדבר איתו בלימוד. הרבי שואל והחסיד עונה, ובמשך שעה שלימה התפלפלו ביניהם. בסוף אמר לו הרבי, מדוע אתה מתעקש למצוא תירוץ לכל קושיה שאני מקשה, אולי הקושיה שלי טובה כל כך שאין לה תירוץ? ענה לו החסיד, אם התוספות אומרים זאת, לא יתכן שתהיה עליהם קושיה בלי תירוץ והסבר. אמר לו הרבי: על התוספות לא יכולה להיות קושיה, ואילו על הקב"ה יכולה להיות קושיה? לכן בראש השנה אנו מאחלים אחד לשני "שנה טובה ומתוקה", כי "שנה טובה" תהיה בכל מקרה, שהרי "אין עוול" וכל מה שעושה הקב"ה, לטובה עושה, אלא כל זמן שאיננו מבינים ואיננו יודעים לפרש מה שקורה לנו, עבורנו אין זה "מתוק", לכן מלבד הברכה "לשנה טובה", מוסיפים שהיא תהיה גם מתוקה, שנשכיל להבין את היותה "טובה" ועל ידי כך יומתקו כל מאורעות חיינו.

"שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה"

נוהגים לטבול החלה והתפוח בדבש. הטעם לטיבול בדבש, אמר ה"שם משמואל" ז"ע [ר"ה תרע"ד ד"ה מנהגנו], הדבש הוא טהור היוצא מן הטמא (שהרי הדבורה עצמה אסורה באכילה) שנהפך הטמא והאסור להיתר גמור (גם הדבורה רודפת את האדם ועוקצת ואילו הדבש הוא הדבר המתוק ביותר). ולא עוד, אלא שכל דבר שטמא שנפל לתוך דבש הותר הוא עצמו באכילה, שנהפך להיות כדבש עצמו [שו"ע י"ד פ"א - ח], להורות לנו, שכך יש בידינו כח להפוך את כל מצבינו ברוח ובגשם ביום הזה, ולהפוך את הדינים לרחמים מגולים.

"שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה"

כתוב בהלכה: ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש, ואומרים "שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה". נשאלת השאלה מה שאוכלים דבש, מובן כי זה מתוק, אבל למה דווקא תפוח?

כתב בספר "להורות נתן" תירוץ נפלא על פי דברי התוספות בברכות [ל"ז:] שתפוחים הם בכלל המאכלים שאינם נצרכים לבן אדם, והם רק בגדר תענוג בלבד. וזוהי בקשתנו ביום ראש השנה, שתהיה לנו שנה טובה ומתוקה, גם בדברים שהם בגדר תענוג.

רבי אהרן טויסיג שליט"א מבאר: טבעו של התפוח הוא, שאחרי זמן שמקלפים את קליפתו מתחיל צבעו להשחיר, אך יש עצה אחת איך בכל זאת לשמור על מראהו: למרוח דבש על הפרי, והדבש ככה סגולתו הטבעי שומר ומגן על מראהו. ולכן אנו לוקחים בליל ראש השנה דווקא "תפוח בדבש", כי אנו אומרים להקב"ה הרי עם ישראל שנמשל לתפוח (כמו שאמרו חז"ל [שבת פ"ה:] על הפסוק בשיר השירים [ב - ג] "כתפוח בעצי היער" - למה נמשלו ישראל לתפוח, לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע בו בזמן שאומות העולם סירבו לקבל את התורה), עבר ועובר כל כך הרבה צרות ויסורים, ולפעמים אנחנו עושים מעשים נגד רצונך, וממש אנו משחירים את פנינו לבלתי הכר בעבירות ומעשים לא טובים, אך ריבוננו של עולם! תמרח ותציף אותנו בדבש ואך טוב וחסד תרדפינו, ותראה איך פתאום אנו שומרים על מראנו, ומתחילים להכיר במתיקות של הטוב שנתת לנו, ואנו משתדלים לחיות כמה שיותר ויותר טובים, ועל כן תזכנו בשנה טובה ומתוקה!...

"שנהיה לראש ולא לזנב"

ויש לשאול: הרי לפעמים מומלץ להיות לזנב שהרי מובא במשנה [אבות ד - ט"ו:] "הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים"? ותירץ בספר "מתוק מדבש" ע"פ הסברו של רבי אליעזר מדזיקוב על המילה לראש שהיא ראשי תיבות לעשות רצון אבינו שבשמים. וזו היא בקשתנו שזוכה תמיד להיות "לראש" ולעשות את רצון אבינו שבשמים.

יש שפירשו, מדרך בעלי חיים שכשרוצים להביט על זנבם הרי הם מסובבים ראשם לאחור, ועל דרך זה אנו מבקשים שנהיה לראש - שנצל את ראש השנה כדבעי, וממילא לא נצטרך בכל השנה להביט לאחור ככאב ובצער מדוע לא נצלנו את ר"ה העבר עד תומו.

"שירבו זכויותינו כרימון"

פעם בסעודת ליל ראש השנה הוזמן החכם רבי גבריאל דברשווילי זצ"ל לסעוד על שולחנו של מרן ה"חפץ חיים" זצוק"ל. כשהגיעו לאכילת הרימון אמרו: "יהי רצון שירבו זכויותינו כרימון". שאל ה"חפץ חיים" מהי הבקשה, הרי חז"ל אומרים אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון? אלא, זכויות הם עניין בפני עצמו ומצוות הם עניין בפני עצמו. יושב יהודי בשיעור דף היומי ולא דיבר לשון הרע, הוא קיים הרבה מצוות של מניעת דיבורים האסורים. אבל זכויות זה עניין אחר ועליהם אנחנו מבקשים: "שירבו זכויותינו כרימון".

ראש השנה

רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל מצא, שהגימטריא של ראש השנה, מתאימה לפסוק שבתהילים [ק"ט, ט] למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך. הוסיף ר' חיים הוא אומר, שאת אותה גימטריא של המילה ראש השנה, לא תמצא בכל התנ"ך, חוץ מהפסוק הזה.

בעלון "באר הפרשה" הביא רמז על הפסוק [ההלים ק"ט-ק"כ] 'סמור מפחדך בשרי וממשפטך יראתי' עולה בגימטריא כמניין 'אלול ראש השנה יום כפור נעילה הושענא רבא' (אלפיים תשעים).

תפילות ראש השנה

זכרנו לחיים

תיקנו הגאונים להוסיף לבקש בעשי"ת בברכת 'אבות' - "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלוקים חיים, וכבר הקשו, שהרי ג' ברכות ראשונות של שמו"ע אינם אלא 'שבח' ותהילה לבורא ית"ש, ומה מקום לבקשות באמצע הברכה הראשונה (ע"י טור סימן תקפ"ב).

והביאור הוא על פי מעשה שהיה עם הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, בעת שכיהן ברבנות עיר הבירה לונדון. אחד מתושבי המקום ירד מנכסיו, והגיעו הדברים לירי 'פיקוח נפש' ממש. נחליץ הרב אברמסקי לעזרתו והוא בעצמו ערך מגבית והסתובב בבתי גבירים להתרימם מממונם.

בליל שב"ק עלה הרב לגביר אחד והחל לבקש ממנו שיפתח את ידו ויתן עכשיו תרומה נכבדה, נדהם העשיר ואמר, רבי, שבת היום... יסור נא מר לביתי לאחר השבת ואז אתן, אמר לו הרב, בכוונה תחילה הגעתי עכשיו כדי שתבין ותשכיל גודל נחיצות הבקשה עד שאפילו שבת נדחית מפניה, ולא עת דברים עתה כי אם 'קום ועשה'... כיוצא בדבר הננו מבקשים זכרנו לחיים דווקא שלא במקום הראוי ועל פי הסדר, כי אין הימים כתיקונם שצריך לשמור על הגיגונם ועל המנהגים.. אלא הזמן בוער כאש, ופיקוח נפש יש בדבר, רבש"ע זכרנו לחיים... ואם לא עכשיו אימתו...

זכרנו לחיים

יש ארבע תוספות בתפילת שמונה עשרה: זכרנו, מי כמוך, וכתוב לחיים ובספר חיים. אם נתבונן נראה, שבשתיים הראשונות, הבקשות הם קטנות באופן יחסי, מבקשים רק זכרנו לחיים, ואח"כ זוכר יצוריו לחיים ברחמים, ובשתיים האחרונות אומרים, וכתוב לחיים טובים, כבר מוסיפים, חיים טובים, ואח"כ בספר חיים ברכה ושלוש ופרנסה טובה, נזכר ונכתב לחיים טובים ולשלום, מוסיפים עוד יותר בקשות, מה השתנה בינתיים, מודים אנחנו לך, מהרגע שהתחילו להודות להקב"ה על מה שהוא נותן, אפשר להוסיף בבקשות. אדם שיודע להגיד מודים אנחנו לך, הוא יכול לבקש!

ה"שפתי חיים" מתרץ [מועדים א' מאמר ב' דיני ר"ה - עוה"ז ועוה"ב] ע"פ שיטת הגר"א מוילנא [תרפ"ב ס"ט] שבראש השנה יש שתי דינים אחד על חיי העולם הזה, ואחד על חיי העולם הבא, שתי הבקשות הראשונות עוסקות על העולם הבא, ועל זה מבקשים שנוכה להיכתב לחיים, ולחיים ברחמים, אבל שתי הבקשות האחרונות נתקנו לבקש על הדין בעולם הזה, ולכן שם שייך לבקש על חיים טובים ועל פרנסה טובה.

זכרנו לחיים

בספר "שללי אורות" מביא מעשה מרבי אלחנן וסרמן - היתה שמחת "תנאים" של בחור אחד. כשישבו כל המסובין והמתנין לקריאת התנאים, סירב לפתע המחותר לכתוב את הנדוניה עליו התחייב, כשהוא טוען בלהט שיש להאמין לו

על דברתו, שבוודאי לא יזכר לבניו, ובוודאי יתן את מה שהבטיח, וכל מאמצי השכנוע עלו בתוהו, ואף אחד מהמסובין לא העיז לומר לו שלא מאמינים לו. בין היושבים במסיבה, היו ר' אלחנן וסרמן, וכשהוא ראה את עקשנותו של המחותר, אמר שטענתו שיש להאמין לו כי אב לא עושה עוול לבניו, אינה טענה. והראיה, מתפילת הימים הנוראים, אנחנו מבקשים "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים", בטוחים אנו שהקב"ה החפץ בחיים יזכרנו לחיים, שהרי בניו אנו למקום, שכתוב "בנים אתם לה' אלקיכם", א"כ, מדוע יש להוסיף ולבקש "וכתבנו בספר החיים", מדוע לא די לנו בהבטחת הקב"ה כי יזכרנו לחיים? מכאן, שאינה דומה הבטחה ללא כתב להבטחה שבכתב.

רבי משה לנדינסקי, ראש ישיבת ראדוין, הוסיף, שאפילו הבטחה שבכתב אינה ברת תוקף כמו נתינה ביד ממש. והראיה מפרשת הביכורים, אדם נכנס לפרדס ורואה פרי חדש, קושר גמי על הפרי, ואח"כ לוקחו, מניח אותו בסל ומביאו לירושלים, לבית המקדש. לפעמים זה מהלך של כמה ימים, בשמש היוקדת או תחת גשם סוחף, וא"כ, לאחר כל ההשתדלות והטרחה, אפשר להיות סמוך ובטוח שיתן האדם את פירותיו לכהן. ובכל זאת, לאחר כל התהליך "ולקח הכהן הטנא מידך", למה הכהן צריך לטרוח ולקחת את הסל מידו, בוודאי אם הוא הגיע עד לירושלים, הוא עצמו ימסור את זה לכהן? אלא, מכאן שאין לסמוך על הבטחות ממשיות ככל שיהיו, אלא רק כשיקח הכהן את הסל מיד הבעלים, יכול הוא להיות סמוך ובטוח. והוסיף רבי משה דוד דרייען אב"ד סקוטלנד, שאפילו על כתב אי אפשר לסמוך, שהרי ברחל אמנו התנה יעקב תנאים ברורים עם לבן כשאמר "ברחל בתך הקטנה", ועם כל זה רימאו לבן ונתן לו את לאה תחתיה, הרי, שאף בהבטחות ברורות וכתובות לא מספיק.

למענך אלוקים חיים

יש להבין מה כוונת בקשתנו 'למענך', הרי הבקשה מכוונת לרצוננו לחיות? מבאר רבי גדיל איינר זצ"ל, מי שפושט רגל אף שהנושים עומדים וצועקים על ממונם שהלך לאבדון, הם מתעמקים בגורם שהביא לפשיטת הרגל, ואם הם רואים שמדובר בעסק מוצלח אך הניהול כושל היה, הם יפעילו את העסק כראוי מעתה והלאה, ויתכן אף שיגיעו למסקנה שכדאי להם להוסיף השקעה על השקעתם עד אשר יביא לרווחים נאים, בכדי להכפיל את רווחיהם. וזו טענתנו להקב"ה, אמנם חטאנו והעסק בפשיטת רגל, אך באם תעניש אותנו ונמות, מה יצא לך מכך?! אך באם תקבל את תחינתנו ותשובתנו ותכפר לנו על עוונותינו ותוסיף לנו חיים, תיזוכח שלא רק שחזרנו בתשובה שלמה, אלא אף הוספנו והרבינו מצוות לרוב. אם כך, אכן זה 'למענך' - בשבילך היה מן הראוי למחול ולהוסיף לנו חיים טובים, שנוכל לתקן את המעוות ולהוסיף מצוות ומעשים טובים.

המגיד מדובנא אומר, אנו מבקשים בימי הדין: זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים למענך וכו', אנחנו לא מבקשים את החיים למענינו, לצרכי הגוף, להשיגם ביתר קלות וביתר נעימות, לחיי "עולם הזה" טובים יותר, רק כל כוונתנו היא להישאר בחיים כדי לעבדך בלב שלם - "למענך אלקים", לכן אנו מבקשים "וכתבנו בספר החיים" - לא למענינו אלא למענך, כי "לא המתים יהללו קה", על כן מבקשים אנו חיים. זהו מאמר התורה (דברים ל' - י"ט) "ובחרת בחיים", לא למען עניינים פחותים, רק "למען תחיה ואתה זורעך לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו כי הוא חייד", אלו הם החיים האמיתיים.

זוכר יצוריו לחיים ברחמים

ביאר ה"חתם סופר", הקב"ה הרי חפץ בחיים, וחפץ היינו בלי טעם, ולא מהטעם של 'רחמים' אלא 'חפץ' ללא סיבה. על כן אפילו לרשע - לא יחפון במותו, אף על פי שלפעמים זה רע לו לרשע שיחיה, אבל הקב"ה חפץ בחיים. ועל כן אמרין מתחילה 'זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים' - על דרך שהוא 'חפץ' בחיים בלא טעם, ושוב מתפללים ליותר מכך, והוא - 'זוכר יצוריו לחיים ברחמים' - שנוכח שיחיינו - חיים של רחמים, חיים של צדיקים ולא של רשעים.

מלוך על כל העולם כולו בכבודך

צריך להבין, מהו כפל הלשון "מלוך על כל העולם כולו בכבודך"? מתרץ הט"ז [סימן תקפ"ח], תיבת "כל" יכולה לקבל משמעות של "רוב", כיון שרובו ככולו, לכן יש צורך לכפול ולומר "כולו", שהקב"ה ימלוך על כל העולם כולו ממש ולא רק רוב העולם ירגישו שהקב"ה הוא המלך.

ובכן תן פחדך

כתב הטור ותיקנו לומר 'ובכן' כלשון המקרא באסתר 'ובכן אבא אל המלך', לפי שעתה הוא יום הדין ואנו באים לפני מלך מלכי המלכים [תקפ"ב וכתב הכלבו: ג פעמים 'ובכן' כנגד מלכויות, זכרונות ושופרות]. צריך להבין מה היה קשה לו לטור, וכי מה הבעיה במילה 'ובכן'?

בעומק הדברים יש לומר, אסתר המצב שלה היה כן: אם היא תבוא למלך בלי רשות אחת דתה למות. מצד שני, ואם לא תבוא למלך, היא ובית אביה יאבדו. אוי לה אם תלך ואוי לה אם לא תלך. שמעה אסתר לדברי מרדכי ובאה אל המלך, והשתמשה במילה 'ובכן', משתי האפשרויות זו הטובה והנכונה. כמו כן אנו, אנחנו נמצאים בימי הדין. אם נברח מהמשפט אוי ואבוי לנו, ידונו אותנו לחובה - 'הלא המחותרת חתורה לפניך!' הטוב ביותר זה לבוא לפני המלך, מפני שרחמיו מרובים, וכפי שאמר דוד 'נפלה נא ביד ה', כי רבים רחמיו, וזו כוונת הטור 'ובכן אבוא אל המלך'. (נר לשולחן שבת - מפי אחד מגדולי המשגיחים יש"כ להרה"ג ר"ג)

ובכן תן פחדך

כל יהודי מתפלל ומבקש בתפילת הימים הנוראים "ובכן תן פחדך", אומר רבי נפתלי מרופשיץ, "פחדך" הוא ביגמטריה "געלט" [באדיש כסף]. לפעמים האדם מתכוון ל"פחדך" האמיתי, אך בסתר ליבו אומר הוא, ריבונו של עולם, אני צריך כסף. אומר ה"ילקוט גרשוני", זה כוונת הכתוב (ישעיהו א' - ט"ו) "ידיכם דמים מלאו", כל היום אתם מתפללים רק על כסף, לכן "גם כי תרבו תפילה אינני שומע".

רעיון דומה אומר רבי יחזקאל משינווא בעל ה"דברי יחזקאל", אם נקח את כל התפילות של עם ישראל ונסחט אותן, ייצא מזה הרבה כסף... אך מאידך, רבש"ע, אבל אם תקח את הכסף של עם ישראל ותסחט אותו, ייצאו מזה הרבה הרבה מצוות. נכון, יהודי צריך כסף צריך פרנסה, אך לשם מה הוא צריך? המצוות עולות כסף, גידול הילדים לתורה עולה כסף. נכון שאם נסחט את כל התפילות, ייצא כסף, אבל אם תסחט את הכסף - ייצא מזה מצוות.

לפני ראש השנה, נכנס אל רבי יחזקאל אברמסקי איש אחד בבית הדין, כדי לקבל אישור שהינו ראוי לשמש שליח ציבור בתפילות הימים הנוראים. על פי תקנות הקהל בלונדון, לא היה אדם רשאי לשמש חזן בשכר בבית כנסת, אלא אם קיבל תחילה אישור מהרב, פנה הרב אברמסקי אל האיש: "יבין כבודו, הקהילה, אינה מעוניינת לקבל את חוות דעתי אם אמנם "קולו ערב", אלא בעיקר יחפצו שהרב יאשר כי "פרקו נאה". לצורך זה מעוניין אני לדעת לכל הפחות, האם נהיר לך פירוש המילים המופיעות במחזור. אשאלך: מה פשר התפילה "ובכן תן פחדך"? אותו חזן בעל גוף פרש מיד את זרועותיו הענקיות כלפי מעלה, והסביר: "ריבונו של עולם, תן פחדך עלינו בחן..." מכיון שהיה נראה לו שרבינו משתומם ואינו מבין את כוונתו, הוסיף מיניה וביה הסבר מורחב: "הלא בין כה וכה יהיה פחדך ד' עלינו. אנא, אם כן, עשה זאת בחן ולא בחימה שפוכה..." ("מלך ביופיו" ח"א)

יעלה ויבוא

שאלו את הרב מברסק על נוסח תפילת "יעלה ויבוא", מדוע אומרים "זכרוננו וזכרון אבותינו" ומוסיפים "וזכרון כל עמך בית ישראל", לכאורה כשביקשנו "זכרוננו וזכרון אבותינו" זה כולל הכל, גם את כלל ישראל וגם את האבות הקדושים, א"כ מהי ההוספה "וזכרון כל עמך בית ישראל"? והסביר, בעם ישראל יש שתי בחינות, א'. עם ישראל בתור פרט, כל אחד ואחד והשגחתו הפרטית. ב'. ההשגחה על עם ישראל בכללותו, כמו שכתוב "עם זו יצרתי לי". על "כלל ישראל" נאמר "היום הזה נהיית לעם" כלפיו יש הנהגה מיוחדת והשגחה מיוחדת, ולכן אנחנו מתפללים בהתחלה על "זכרוננו וזכרון אבותינו" כיחידים, כפרטים, ומוסיפים ומתפללים שיעלה "זכרון עמך בית ישראל", כלל ישראל כולו כעם.

כי זוכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם

בספר "תורות ועובדות מבית רבותינו" מסופר, פעם נפגשו האדמו"ר מסאטמר עם האדמו"ר מויזניץ בגרוסוורדיין. אמר האדמו"ר מויזניץ בשם ה"קדושת לוי", שפירש את התפילה "כי זוכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם", שהקב"ה זוכר את כל מה שאדם שוכח, הן במצוות והן בעבירות, ובהתאם לכך משלם שכר או מעניש. כלומר, אם אדם עושה מצוה, וכתוצאה מכך מחזיק מעצמו ומתנאה, הקב"ה שוכח לו את אותה מצוה. ולהיפך, אם אדם עושה עבירה, חלילה, וזוכר אותה, ויודע שצריך לתקן את מה שעשה בבחינת "וחטאתי נגדי תמיד", אזי ה' שוכח מהעבירה. משא"כ, אם כשעושה מצוה שוכח ממנה תקף ומיד, ויודע שאין לו במה להתגאות, כי כמה שיעשה, עדיין לא יצא ידי חובתו, אז ה' זוכר את המצוה.

תפילת שחרית

המלך

בהרבה קהילות מבני ישראל נהגו שהחזן המתחיל (בסוף תפילת 'נשמת') ב'המלך', אומר תיבת המלך במקומו, ורק לאחמ"כ ניגש לעמוד התפילה. וביארו בזה, כי רבים האומרים - איי, איי, אילו הייתי במקומו של פלוני, במצבו של פלוני, אביו ואמו של פלוני, בביהכ"ס פלוני ובקהילה פלונית, וכו' וכו'

ממחשבות בני אדם - אז הייתי קרוב אל ה' ועובד אותו, אכן, אומרים לאדם - על מקומך... שם תמליך את ה', לא בכל אלה חפץ ה' ממך, רק שתעבדהו באותו מקום ומצב שהוא העמידך, וזוהי קבלת עול מלכות שמים שלימה.

המלך

מנהג ישראל להדגיש ולהטעים את מילת המלך ביאר זאת בעל ה"ייטב לב": שלמה המלך אומר בחכמתו [משלי ל - ה] "כל אמרת אלוה-ה צרופה". דהיינו, הקדוש ברוך הוא מצרף האותיות ומהפכן מרעה לטובה ומקללה לברכה. וכגון שהופך נג"ע לענ"ג.

והנה דרשו חכמינו זכרונם לברכה [ברכות ד:] שזעמו של הקדוש ברוך הוא הוא רגע, ואין כל בריה יכולה לכיין אותה שעה חוץ מבלעם הרשע, שנאמר בו [במדבר כ"ד - ט"ז] "וידוע דעת עליון". ולכן נאמר [שם כ"ג - ה] "מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה'", שכל אותם ימים לא כעס ה', כדי למנוע את קללתו של בלעם, כי אילו היה ה' כועס היה בלעם מכוין את קללתו כנגד ישראל לאותו רגע ולא היה נשאר מהם שריד ופליט חס ושלום. ושאלו התוספות, מה היה יכול בלעם לומר באותו רגע? ותרצו: שהיה אומר "כלם!", היינו שיכלה את ישראל חס ושלום.

אלא ש"כל אמרת אלוה-ה צרופה" וה' היפך את צירופי האותיות מיכלם ל'מלך', שנאמר [שם כ"ג - א] "ותרועת מלך בו".

וזהו שאנו אומרים בראש השנה "המלך", דהיינו שיהפוך ה' את ה'כלם' ל'מלך'.

"אבינו מלכנו חטאנו לפניך"

מהי ההדגשה 'לפניך'? מבאר רבי לוי יצחק מברדיטשוב, אדם מישראל שנכשל בחטא ועשה מעשים אשר לא ייעשו כדי להרוויח פרנסתו, הנה בסופו של דבר ישתמש בדבר זה לפרנס אשתו ובניו, לעשות צדקה וחסד, להכין סעודות שבת וחג, לגדל בניו לתורה, וכדומה. דברים כאלה אשר מביאים לעבודת ה' יתברך. ואם כי בוודאי שאסור לעשות דבר כזה, שהוא מצוה הבאה בעבירה, אבל יש בזה משום מליצה ישרה על כלל ישראל, 'אבינו מלכנו חטאנו' - גם בזמן שאנו חוטאים חס ושלום, לפניך - המטרה הסופית שלנו היא לעשות רצון השם, להקל מעלינו את מעמסת הדאגות, כדי להגיע לידי עשיית צדקה וחסד, ולעשות רצונך.

אבינו מלכנו כתבנו בספר חיים טובים

מדוע בעת אמירת 'אבינו מלכנו כתבנו בספר חיים טובים וכו', פרנסה וכלכלה וכו' גאולה וישועה וכו' - נוהגים העולם לומר בקול רם, ולקראת סיום אמירת אבינו מלכנו מנמיכים את קולם.

רבי גדל אייזנר זצ"ל ביאר זאת בדרך משל: משל לסוחר שנכנס לבית מסחר לסיטונאים, ומגיש רשימה ארוכה של מוצרים שברצונו לרכוש, ובעל העסק מזיע וטורח זמן רב, ואוסף עבורו את הסחורה מן המדפים, ומסדרם לפניו, ואורזם עבורו. בסיום האיסוף מגיש בעל העסק לסוחר את החשבון אשר גדל לסכום עתק, מנמיך הסוחר את קולו ולוחש מאין לי כסף רב כל כך לשלם לך?!! גוער בו בעל העסק: היתכן כזאת שהנך מטריח אותי כל כך, ובסופו של דבר אין בידך לשלם כלל?!! משיב לו הסוחר: אכן מזומן אין תחת ידי, אך באפשרותי לתת לך המחאה דחויה לזמן ממושך.

והנמשל הוא: אף אנו כלפי הקב"ה, מפרטים בקול רם את רשימת בקשותינו, חיים טובים, פרנסה וכלכלה, גאולה וישועה, וכו', אך בסוף הרשימה, אומרים אנו להקב"ה "אבינו מלכנו, חננו ועננו כי אין בנו מעשים" - אין לנו מאין לשלם עבור כל בקשותינו, "עשה עמנו צדקה וחסד" - הב לנו את בקשתנו בדרך צדקה וחסד כהמחאה דחויה - "והושיענו".

"אבינו מלכנו כתבנו בספר פרנסה וכלכלה"

לכאורה איזה ספר צריך לזה? מבאר בעל ה"תפארת שלמה", הרי ישנם אנשים שעיתותם בידם לישב ולהתמיד בתורה - אך פרנסה אין, ומנגד ישנם אנשים אשר פרנסתם מצויה להם לרוב, אך זמנם קצר ועסוקים בעסקיהם ואין סיפק בידם להגות בתורת ה'. וזו בקשתנו, 'אבינו מלכנו כתבנו בספר' - שנוכל להגות בספר התורה הזאת, וגם שתהיה לנו - 'פרנסה וכלכלה'.

אבינו מלכנו כתבנו בספר לזכויות

צריך להבין ממה שייך לבקש כתבנו בספר זכויות, הרי אם הזכויות קיימות הרי ודאי שהקב"ה "זוכר כל הנשכחות" ואם הזכויות לא קיימות אז מה שייך לבקש על זה? מתרץ ה"שפתי חיים", תפילת ראש השנה מסמלת את שאיפתנו האמיתית להמלכת הקב"ה בעולם, ושכל מאוויינו כאן בעולם יהיו לחיים רוחניים, גם בקשה זו מהותה היא שאנו שואפים לזכויות ומכירים שרק הם קובעות את דינו וזו היא תפילתנו, ועוד, אנו מבקשים סיעתא דשמיא שנזכה שתקבע מדרגתנו לחיים אמיתיים ולזכויות, ובזה נדבק במציאות אמיתית רוחנית ונתרחק מעולם הדמיון הגשמי.

רבי מיכל זילבר מתרץ, היום כל הרצאה מקליטים ומפיצים את ההקלטה בכל מיני אמצעים, אחרי שזה מוקלט, רק הקב"ה יכול להחליט כמה אנשים ישמעו את זה ובזה ירבו זכויותי, וזה מבקשים שהקב"ה יזכור אותנו ויהיו לנו זכויות להפיץ תורה וקדושה בעולם.

אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפילתנו

בספר "מאזני צדק" מפרש הרב מנחם שפירא מה ששמע מאחיו ר' מרדכי זצ"ל. בתפילת אבינו מלכנו יש שתי בקשות רצופות, א', "אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפילתנו", ב', "אבינו מלכנו זכור כי עפר אנחנו". מדוע נסמך אבינו מלכנו הראשון לזה? והסביר על פי מה שכתוב, שאם הקב"ה יעניש את האדם לפי מעשיו ולפי האמת, העונש יהיה בלתי אפשרי ולא ישאר ממנו כלום. לכן מעניש הקב"ה את האדם רק לפי דרגתו האמיתית "אדם" שבא מהאדמה. וזה שאנו מבקשים "פתח שערי שמים לתפילתנו", אבל גם אז כשהשמים נפתחים "זכור כי עפר אנחנו".

קריאת התורה

בכל יום מימי ראש השנה קוראים בתורה ומפטירים בנביא, ביום הראשון קוראים בתורה "וה' פקד את שרה" [בראשית כ"א א], וקוראים למפטיר "ובחודש השביעי" [במדבר כ"ט א], ומפטירים בנביא כה אמר ה' מצא חן במדבר [ירמיה ל"א א], וביום השני קוראים בתורה את פרשת העקדה [שם כ"ב א] וקוראים למפטיר בתורה כמו ביום הראשון, ומפטירים "ויהי איש אחד" [שמואל א' א:], דבר מעניין

הזריזות, היראה והכוונה בעת עשיית המצווה, נמצא שכעת כשכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, באם יש פגם בעשיית המצוות הדבר ניכר בצורתו של המלאך, ולכן אותם המלאכים שנבראים מהמצוות של בני האדם רועדים אף הם מיום הדין.

"והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו" (בראשית כ"ב - י"א)

לשם מה האיל שהקריב אברהם תחת יצחק בנו, היה צריך להיות אחוז בסבך בקרניו?

וביאר המהרי"ל דיסקין [הובא בספר 'ליקוט אמרים' בשם רבי זרח ברוורמן] היות שמעשה העקידה היה בעיצומו של מועד, או ראש השנה או יום כיפור (הדעות חלוקות בענין), נמצא שהיה אברהם מנוע מליטול את האיל לקרבן מפאת איסור צידה. על כן זימן לו הקב"ה את האיל כשהוא אחוז בסבך בקרניו, והרי הוא כנצור ועומד שמותר ליטלו דאינו מחוסר צידה כדאיתא בגמ' [ביצה כ"ד].

"ובחדש השביעי באחד לחדש וכו' יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כ"ט - א)

יש להבין: מפני מה רמזה התורה על מצות תקיעת השופר בלשון: "יום תרועה", ולא כתבה אותה בפשטות, כפי שכתבה את מצות התקיעה ביובל [ויקרא כ"ה - ט]: "והעברת שופר תרועה"?

מפרש הצ"ח [הגניגה י"ד]: הלכה היא שאין אומרים הלל בראש השנה כביתר המועדים, והטעם לזה כתוב בגמ' [יר"ה ל"ב]: ששעה שבה "מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו", אינה שעה ראויה לאמירת שירה. בדברי הגמרא מבואר שחרדת הדין צריכה להיות עלינו במשך כל יום ראש השנה, ויש לומר כי לפיכך כתבה התורה את מצות השופר בלשון "יום תרועה", ללמדך שאין היא ככלל המצוות שהמקיים אותן יצא ידי חובה ודיו, אלא חרדת הדין המתעוררת בלבו באמצעות השופר צריכה ללוותו במשך כל היום.

"יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כ"ט - א)

היעב"ץ בסידורו בהלכות שופר כותב: שופר בגימטריה תקפ"ו, והלכות שופר נמצא בסימן תקפ"ו, ואע"פ שלא התכוין המחבר לכך, כי מהשמים הסכימו על ידו כי עשה את חיבורו לשם שמים, וכל העוסקים במלאכת שמים לשמה מראין להם סימן טוב מה שלא עלה על דעתם.

"בחדש השביעי באחד לחדש וגו' ועשיתם עולה לריח ניחוח לה" (במדבר כ"ט - א - ב)

כתוב ב"משנה ברורה" [סימן תקפ"א - ס"ק ו', ומקורו באליה רבה]: 'ועוד טעם שקבעו ד' ימים לאמירת סליחות לפני ראש השנה, שכן מצינו בקרבנות שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם הקרבה. ובכל הקרבנות בפרשת פנחס כתוב 'והקרבתם עולה', ובראש השנה כתוב 'ועשיתם עולה' - ללמד שבר"ה יעשה אדם עצמו כאילו מקריב את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר את מומי חטאתו ולשוב עליהם.

ביאר רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל בספרו "תפארת שמשון", למדים אנו מדבריו, שבראש השנה ישנו יסוד של מסירות נפש, כל יהודי מחויב להקריב עצמו לקרבן לעולה - היינו למסור נפש למען הקב"ה. ואין מדובר כאן בקרבן שלמים שבו גם הבעלים אוכלים מהקרבן. אלא בקרבן עולה שבו הכל עולה

חישוב ומצא רבי יעקב עדס, שסך כל מגין הפסוקים שקוראים בתורה בקריאות אלו כולל המפטיר, עולה שבעים פסוקים, מגין הפסוקים שקוראים בנביא הוא חמישים ושבע, סכום כל הקריאות בתורה ובנביא יחד עולה - מאה עשרים ושבע פסוקים, כמניין שנות חייה של שרה, שהתחלת הקריאות ביום הראשון של ראש השנה הוא בעניינה "וה' פקד את שרה".

אמר אחד המגידים: הנה יש שני קריאות התורה בראש השנה, ביום הראשון קוראים וה' פקד את שרה, וביום השני עקדת יצחק. ולכאורה ביום הראשון היה צריך לקרוא עקדת יצחק שזה היום העיקרי בראש השנה וצריך להזכיר זכותו של יצחק, וא"כ מדוע מזכירים את עקדת יצחק רק ביום השני? אלא לפני שקוראים פרשת עקדת יצחק צריך לדעת איך הצמיחו אברהם ושרה כזה בן שמוכן ללכת למסירות נפש לעקוד עצמו על קידוש השם וכלשון המדרש שאמר לאביו שיעקוד אותו היטב שלא יפול בו מום ויפסל לקרבן... ואת זה אנחנו קוראים ביום הראשון, על ריחוק ישמעאל מבית אברהם, ורק ע"י שדאגו להרחיק את יצחק מסביבה רעה, יכל יצחק לגדול ולהגיע למה שהגיע ואילולי כן כבר היה נופל ברשתו של ישמעאל (כמו שהעידה תורה ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק וכו') ולא היה יכול להגיע לדרגות כאלו שאליהם הגיע.

"וה' פקד את שרה" (בראשית כ"א - א)

הטעם שקוראים בראש השנה "וה' פקד את שרה", כותב ה"חפץ חיים", [עין ח"ח עה"ת, הח"ח חיו ופעלו עמוד תתשי"ח], כי לידה זו הייתה כנגד ולמעלה מדרך הטבע, שהרי לא היה שייך בסדר העולם שיהיה לה ילדים [עיי' יבמות ס"ד:], ולהורות לנו כי ר"ה הוא זמן של מהפיכות לטובה ולברכה למעלה וכנגד הטבע, ואף אם ח"ו עד עתה היו לו צרות למעלה מראש, מעתה ידף חדש מתחיל, והכל יתהפך לטובה.

"ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם ויאמר הנני ויאמר אל תשלח ירך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני" (בראשית כ"ב - י"א - י"ב)

הקשה הגר"א מוילנא זצ"ל, יש לדקדק בתיבת "ממני" - וכי ח"ו למלאך הקריב אברהם? והיה לו למלאך לומר נאם ה' כמו באמירה השניה [פסוקים ט"ו-ט"ז] "ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך"?

ותירץ, הנה ידוע שמכל עשייה של מצווה נברא מלאך, וגם ידוע שלפי גודל האהבה, הזריזות, היראה והכוונה בעת עשיית המצווה - כך היא מדרגתו של המלאך הנברא מהמצווה הזאת. והנה כאן המלאך אשר בא אל אברהם הוא היה המלאך שנברא ע"י מצוות העקידה.

ולפי"ז מובן מה שאמר המלאך "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה וגו' ממני", רצה לומר ע"י מדרגתי הגדולה אני יודע את גודל מעלתך ביראת ה' ו"ממני" אני יודע זאת.

על פי יסוד זה ביאר ה"אמרי אמת" מה שאומרים בראש השנה ויו"כ בתפילת 'זנתנה תוקף' - "ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין", שיש לדייק מה למלאכים לרעוד מיום הדין, הרי דנים את בני האדם ולא את המלאכים? רק כפי שאמרנו - שמכל מצווה נברא מלאך, כפי גודל האהבה,

כליל לקב"ה, עלינו למסור הכל למען שמו ית' באהבה. הבעיה היא שהמושג 'מסירות נפש' הפך להיות הגדרה שכיחה מאוד אצלנו, כל דבר קטן נחשב כבר כמסירות נפש...

תקיעת שופר

למנצח לבני קורח מזמור

נהגו לומר טרם התקיעות ז' פעמים מזמור זה. כבר דקדקו המפרשים על סיבת הדבר שנבחר מזמור זה בדווקא, בזמן נעלה ומרומם כזה, טרם קיום מצוות תקיעת שופר, ומדוע לא מזכירים מזמור העוסק במצוות התשובה - שהרי זאת אחת מסיבות התקיעה?

ביאר הגאון רבי דוד פוברסקי זצ"ל, דהנה מזמור זה מלמדנו כיצד עלינו לנהוג ברגע מרומם זה, מאחר שאין אדם שלא חטא ורכים עלולים להישבר בנפשם ולומר אף ביום המשפט והנשגב ראש השנה - מה לנו כי נחזור עתה בתשובה, הרי אף בשנה שעברה עמדנו באותו המעמד וקבלנו על עצמנו קבלות טובות ושבנו בתשובה, והנה שוב חזרנו לאותה הדרך והרענו את מעשינו, האם עתה הוא הזמן לעשות שקר בנפשנו ושוב לקבל קבלות ללא כיוסו?!! לזאת אומרים אנו בדווקא מזמור זה של בני קרח, אשר היו מראשוני המרד על מנהיגים של ישראל, והרימו ידם כנגד משה רבינו ותורת ה', אבל ברגע האחרון בעמדם על פתחה של גיהנום הרהרו בני קרח בתשובה וכך נצלו הם וכל הדורות שאחריהם.

אף אנו בעמדתנו ברגע נעלה זה - אל לנו לעשות חשבונות, כי חובה עלינו ללמוד מבני קרח להתגבר ולהרהר אף אנו עתה בתשובה שלמה, והקב"ה יסייע ויעזור לנו להציגנו משטן המקטרג ומכל פגע רע, ויכתבנו בספרן של צדיקים גמורים בגשמיית ורוחנית.

וזהו לשון קודשו של הרש"ש בספרו "נהר שלום" [פלא יועץ אות ר"ח]: כל עיקר תיקון השופר למעלה תלוי בתשובה... ואפילו אם יש בידו של אדם חטא מהחטאים המעכבים את התשובה... ביום הזה גורם לפתח לו שערי תשובה, כי שערי תשובה פתוחים "והתעוררות תשובה מעט היום, הוא כנגד טרח גדול בזמן אחר", ולכן עת לחננה ושעת רצון (בזמן התקיעות) להתחרט חרטה גמורה (בהרהור)... ולקבל כל אחד ממנו לשוב מאיזה עון שבידו, ואל יפחת כל אחד ממנו, מלשוב מאיזה חטא קל או חמור "כי בזה זוכה להיות צדיק בעל תשובה, ומכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות".

על הפסוק "ובני קרח לא מתו" (במדבר כ"ו - י"א) כתב רש"י "ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם, לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנום וישבו שם". מלשון רש"י שכתב "הרהרו תשובה בלבם" דייק רבי אהרן לייב שטיינמן יצוק"ל, שלא התוודו ולא התחרטו וקיבלו על העתיד, כפי כל דיני התשובה, אלא, רק הרהרו בתשובה ובה זכו להינצל, רואים מזה כמה מועיל הרהור טוב (ובלבד שיהא הרהור אמיתי) ויש קונה עולמו בשעה אחת, והקב"ה דן את האדם על כל חלק ממחשבתו, לא רק במחשבת והרהור עבירה, דגם הרהור טוב של חרטה לוקחים בחשבון.

והנה בקידושין [מ"ט:ו] איתא, דהאומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאני צדיק גמור, אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו. משמע דאע"פ שלא התוודה והתחרט, אלא, רק הרהר תשובה הוא נחשב לצדיק גמור (ועיי מנ"ח מצווה שס"ד).

לפי רעיון זה אפשר להבין דבר נוסף לפני תקיעת שופר אומרים "למנצח לבני קרח מזמור" [תהילים מ"ז], מה שייכותו של מזמור זה לתקיעת שופר ולראש השנה בכלל? אלא, אמירת הפסוקים לפני תקיעת שופר נועדה לעורר אותנו לתשובה, ובני קרח הם גדולי בעלי התשובה, הם דוגמא לבעלי עבירה שברגע האחרון הספיקו לעשות תשובה, ולכן בראש השנה לפני התקיעות שכל אדם מהרהר בתשובה, אומרים לאדם, אל תיפול בייאוש, גם ברגע האחרון לפני תקיעת שופר, יש לך את ההזדמנות לחזור בתשובה ותשובתך תתקבל, כמו שתשובת בני קרח התקבלה ואפילו שבני קרח עשו תשובה כשהיו כבר בגהנום, נתקבלה תשובתם.

בהרהור התשובה זכו בני קרח, ללמוד מוסר השכל לכלל ישראל לדורי דורות, כי גם מי שנמצא בדיוטא התחתונה ביותר, עדיין יכול לעשות תשובה ולהינצל. לכל אדם באשר הוא נמצא, ישנה אפשרות להיחלץ ולהינצל. הסבר נוסף, כדי להתעורר. כמו כן כל אחד שיתעורר לפני התקיעות, תתקבל תשובתו ואין לו להתייאש.

החסיד המפורסם רבי מרדכי ראקוב זצ"ל נענה פעם מתוך שמחה אל רבו הרה"ק ה"חזוהי מלובלין" - היום אירעו ניסים ונפלאות לבני ישראל, שאלו הרבי לפשר כוונתו, השיב החסיד, כי אילו היו קובעים לומר קודם התקיעות ז' פעמים פרק קי"ט לא היינו מגיעים לתקוע בשופר מחמת אריכות הפרק... הגם שבפשטות נראים הדברים כמילתא דבדיחותא בעלמא, מ"מ עומק יש כאן, שהרי פרק קי"ט מדבר על 'תמימי דרך' השלמים בעבודתם, שם נאמר אשרי נוצרי עדותיך... בכל ליבי דרשתך... ותורתך חנני, דבקתי בעדותיך, זכרתי משפטך מעולם, חצות לילה אקום... טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף... מעתה, אם היו אומרים פרק זה לפני התקיעות היו המקטרגים מתעוררים לטעון שיפשפשו במעשיהם של בני ישראל האם קיים זה מה שכתב בזה... ומי יעמוד בדקדוקי המשפט. אכן נס גדול הוא שאומרים 'למנצח לבני קרח מזמור'... (באר הפרשה)

ערבוב השטן

אמרו חז"ל: "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדים כדי לערבב את השטן" באמת היו צריכין לתקוע רק בתפילת מוסף על סדר הברכות ולמה מקדימין לתקוע לפני כן, כדי לערבב השטן.

ביאור הדברים כותב רבי משה מרדכי אפשטיין: הוא השטן הוא יצר הרע, חוזקו ותוקפו של קטרוג השטן הוא כפי רוב גדולת יצר הרע בלב האדם ולכך מקדימין לתקוע לערבב את היצ"ר הפנימי להתעורר בתשובה, וממילא השטן המשטין יעורבב כדוגמת הספינה, טרם הפרדה נשמע קול צפצוף כל מי שטרם עלה יזדרז לעלות פן יאחר את המועד, כן רבותי מי שנתעורר מכבר ושב בתשובה בוודאי יזכה לכתיבה וחתומה טובה, אמנם אם ישן עד עתה ועדיין שקוע בהבלי הזמן קנאה תאוה וכבוד, אזי אוי לו אם יישאר ח"ו לכן מקדימין לתקוע.

הוסיף ופירש רבי פנחס הלוי הורוביץ רבה של פרנקפורט (לחמי תודה: [לרצ"ה הורוביץ מפרנקפורט] שבת תשובה תקס"ח): מצות השופר מעוררת את ישראל לשוב בתשובה, וכשהם מקיימים אותה בשמחה ובחביבות, אות היא כי שבו מאהבה ולא רק מיראה. עובדה זו מבלבלת את השטן וגורמת לו להימנע מהזכרת עוונותיהם, לפי שבכך יגרום הוא דווקא לריבוי זכויותיהם, כמבאר בגמרא [יזא"פ:י], שהשב מאהבה "זדונות נעשות לו זכויות".

רבי יצחק אייזיק מזוטשקא זצ"ל בספרו "נחל יצחק" ביאר שואל, מה מפחד השטן מקול שופר, ואם משום שמזכיר אילו של יצחק, הרי אנו קורין פרשת העקידה בתורה, ומזכירין בכל יום עקידת יצחק, ולמה מתערבב דווקא מן השופר? ועוד - כתיב [עמוס ג: 1] "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו", וקשה, מה החרדה מקול השופר דייקא, והרי יש כמה וכמה כלים המשמיעים קולות חזקים פי כמה, אמאי יחרדו דווקא מן השופר?

ותירץ על פי מה שפירש רש"י ז"ל על הפסוק [בראשית כ"ב - י"ג] "והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו" - "שהשטן סבכו וערבבו באילנות". שהיה השטן מתאמץ לבטל את אברהם אבינו ע"ה מעבודתו הקדושה בעל כורחו, ולזה ביום הדין תוקעין בשופר זכר לאילו של אברהם אבינו ע"ה, שסבכו השטן בקרניו, שלא די שהסיתו השטן למנעו מן העקידה, אלא אף בפועל ממש התאמץ למנעו מעבודתו הקדושה. ותקיעה בקרן האיל מעוררת זכות על ישראל, לפי שמזכיר שהשטן שונא כ"כ לישראל, עד שעושה פעולות למנועם מעבודתם יותר מתפקידו - להסיתם לדבר עבירה, וקשה מאד ללחום נגד שונא כזה, שעושה כל הפעולות ומתאמץ להכשיל ולהחטיא את ישראל רח"ל, מה שלא נתפקד על זה מאיתו יתברך. והוא עצמו אינו עושה כן לשאר אומות, כמו דאיתא [סוכה נ"ב:] "שמניח אומות העולם ומתגרה בישראל". שזה אינו לקיים תפקידו, אלא רק להרוס לישראל דייקא ר"ל.

ומשום כך, השטן מתערבב מהשופר דווקא, שמזכיר עוונות ורשענותו שכל כוונתו להרע לישראל דייקא, שהם בני א-ל חי. וגם באזני האדם מעורר קול השופר חרדה גדולה, כי מזליה חזי שבזה מזכירין את כוחו ושנאתו של השונא הגדול הרי הוא השטן, ודבר זה מעורר חרדה גדולה בלבבות אנוש, שמתעוררים לתקן את דרכיהם ועושים כל טעדיקי להישמר ממנו.

מאה קולות

נהגו ישראל לתקוע מאה קולות, ודבר זה נלמד בגמרא [יר"ה ל"ג:] מהפסוק [שופטים כ"ה-ל] "בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בושש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו", ושם בתוס' [ד"ה שיעור] - שלכן תוקעין מאה קולות כנגד מאה ולכאורה צריך ביאור, וכי לא מצאנו מהיכן ללמוד רק מגויה זקנה (אן אלטע ערב'קע).

אלא, ידוע מאמרם שמלאך מן השמים עמד וספר כל פעיה ופעיה, וכאן גילו לנו שאפילו דמעותיה של ערביה זקנה אינם במקרה, אלא כל דמעה שדמעו עיניה היה קצוב ושקול מן השמים, ומלאך 'ספרן' עד שהגיעה ל'מאה קולות' שהיו קצובין לה מן השמים, ק"ו לכל דמעה וכל פעולה קטנה של כל בר ישראל יהיה מי שיהיה, הכל מדוד ספור ומנוי מן השמים.

וכן מובא ברש"י [יר"ה ל"ג: ד"ה שלוש יבבות], 'תרועה - קול כל דהו', לרמוז שכל קול - אפילו קטן ככל שיהיה עולה לרצון למעלה, כי אין 'קרעכין' (אנחה) אחד ההולך ריקם.

וכמו שביארו בטעם הדבר שלמדו חז"ל 'מאה תקיעות' מאותם מאה יבבות של אם סיסרא, וכנזכר לעיל, שבאו חז"ל לרמוז לנו עד כמה הקב"ה מצפה לבניו אהוביו שישבו אליו, כי כשם שאמו של סיסרא לא יכלה לשאת את איחורו, ובמר ליבה בכתה והורידה דמעה אחר דמעה 'מדוע בושש לבוא', כך כביכול אמא עילאה - השכינה הקדושה מבכה על בניה שישבו ויתקרבו באמת ובתמים, וכלשון הפסוק 'הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברו בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו'... וכדאיתא בתנא דבי אליהו [רבא, פרק ל"א] מעיד אני עלי שמים וארץ, שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו שיעשו תשובה.

יש שביארו את עומק הכוונה, שאם סיסרא ידעה שבנה סיסרא מנצח תדיר בכל מלחמותיו ויוצא מהם כשירו על העליונה, אך כעת כשראתה שבושש לבוא, נכנס החשש בליבה שמא הפעם שונה הדבר וקרוב המלחמה מתנהל בקשיים רבים, ובפחדה כי רב החלה לבכות ולייבב מאה פעיות. כמו כן לדידן בראש השנה עלינו לעורר את ליבנו על ידי מאה הקולות, שהנה אכן, עד השתא הכא זכינו לחיות בטוב ובנעימים, ועודנו נמצאים על פני האדמה, מכל מקום מי יודע אם גם הפעם יעבור כל הדין עלינו בשלום ובשלווה, ועל דא וודאי קא בכינן, להתעורר לשוב אל ה' ולפעול שנה טובה ומתוקה. (באר הפרשה)

תפילת מוסף

"ותפתח את ספר הזכרונות ומאליו יקרא" (ונתנה תוקף)

שואל האדמו"ר מקוסון שליט"א בספרו "הצבי והצדק", מה צורך יש בזה הנס שיהיה נקרא ספר הזכרונות מאליו? וביאר כהוא כעין שאמרו חז"ל עה"פ [אסתר ה' - א] "בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזכרונות והיו נקראים לפני המלך", ודרשו בגמ' [מגילה ט"ו:] 'מלמד שנקראו מאליהם', ופירשו בזה הטעם שנקרא מאליו עפ"י מה שכתוב ב"תרגום שני" שסופרי המלך היו שונאי ישראל ולא רצו לקרוא את הכתוב בטובת מרדכי, לכן סיבב הקב"ה שיהיו נקראים דווקא במקום הזה, וכן י"ל הכא נמי דהמקטרגים והמסטינים באים למנוע מלהקריא את ספר הזכרונות, אשר בו נכתבו הזכויות והמצוות של ישראל, וגם קושי השעבוד שעובר עליהם בכלל ובפרט, שהוא אשר גרם להם לרפיון בקיום רצון ה', ע"כ עשה הקב"ה חסד עימנו שיהיה ספר הזכרונות נקרא מאליו, ואז נקראים כל אלה הזכויות, ומהפך מדת הדין לרחמים. וזה שכתוב 'ותפתח את ספר הזכרונות ומאליו יקרא'.

"ובשופר גדול יתקע וקול דממה דקה ישמע"

בפיוט "ונתנה תוקף שייסד רבי אמנון כתוב: "ובשופר גדול יתקע וקול דממה דקה ישמע", תיאור המבאר משפט זה אמר רבי משה מרדכי אפשטיין ראש ישיבת חברון, נתאר לעצמנו כשעומדים אנשים רבים למשפט חמור ולפניהם צוות שופטים העומדים לחרוץ את גורלם, הכרעה זו עלולה להיות מחרידה,

הציבור עומד דרוך לשמוע את פסק הדין, באותה שעה רוצה מאוד האדם לדבר אך אינו מסוגל להוציא הגה, הלב כולו כואב ואי אפשר לבטא זאת בשפתיים, מרוב החרדה הלב מאובן ואזי שורר שקט דממה אשר היא בעצמה מפרשת כי עומדים כאן לפני דין נורא ואיום וקשה לדבר בשעה זו.

כל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון

שואל רבי אברהם בנימין זילברברג זצ"ל אב"ד פימסבורג בספרו "זכרון אברהם", למה כתבו הלשון 'כל באי עולם' ולא אמרו כלשון התוספתא וכלשון 'כל בני אדם'?

וביאר, דבזה מרומז שגם המתים ידונו בר"ה ויוה"כ, כמו שמובא בשו"ע [או"ח סימן תרכ"א - סעיף ו'] נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים ומזכירים נשמותיהם, דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביוה"כ. וכתבו בשם מהרי"ו, דבשביל זה נקרא יום כפור בלשון רבים "יום כפורים", משום שהוא יום כפרה לחיים ולמתים. ומעתה יש לפרש, דזהו מרומז בתיבות 'כל באי עולם' עוברין לפני כבני מרון, דלאו דווקא החיים - שהמה נקראים בני אדם, אלא אפילו שהיו באי עולם ועתה הם כבר בעלמא דקשוט, ג"כ עוברין בראש השנה ויום הכיפורים.

"כבקרת רועה עדרו"

כבר אמרו המושלים על הא דאמרו בתפילת ונתנה תוקף 'כבקרת רועה עדרו, מעביר צאנו תחת שבטו, כן תעביר ותספור ותמנה נפש כל חי, ומהו הדמיון לרועה.

וביאר שהכוונה לעת אשר הרועה 'מעשיר' את עדרו, שהרי הוא מעבירם אחת לאחת דרך פתח צר, ועל כל 'עשירי' שבהם מכה בשבט הטבול בסיקרא (מין דיו אדום). הצאן שכבר עברו את הפתח נכנסים לחצר הסמוכה, וביניהם אף כל העשיריים אשר הסימן האדום על גביהם, וכולם משתובבים יחדיו, ואילו היו יודעים שסימן זה בא לומר שתיכף יבוא הרועה וימסרם לשחיטה, ודאי שהיו ממהרים כל עוד רוחם בנפשם לשטוף ולהעביר מעליהם סימן ואות זה. כמו כן בימים אלו, ישנם אנשים אשר ל"ע נכתבים ונחתמים לאלתר ל... אך אינם יודעים ומזכירים בזה וממשיכים את הילוכם בנחת עם כל הקהל הקדוש, בטוחים ושאננים, במקום שיחושו למחר לרחוץ את עצמם מכל ה'סימנים' שאינם טובים. ועל כל אחד להתעורר לרחוץ רשימה וחתימה זו על ידי תפילה ורתוחת' ובמעייני דמעות המתגבר, אולי ירחם עליו האלוקים. (באר הפרשה)

ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה

מובא בשם האריז"ל שהקשה, למה 'מעבירין' ולא מבטלין את הגזירה?

וביאר, כתוב במשנה [ברכות פ"ה], 'אמרו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולה ואומר זה חי וזה מת, אמרו לו מנין אתה יודע? אמר להם: אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל', והקשה - למה הוצרך רבי חנינא בן דוסא לומר 'זה חי וזה מת' - ולא הסתפק לומר 'זה חי?' והוא משום שגזירת ה' אין לבטל, כדכתיב 'ודבר אלוקינו יקום לעולם', הביטול של הגזירה בא בדרך העברת הגזירה מאדם צדיק לאדם רשע, כדכתיב [משלי י"א] 'צדיק מצרה נחליץ ויבוא רשע תחתיו', ולכן כשהתפלל רבי חנינא על החולה שיתרפא, אמר 'זה חי זה מת', שמישהו אחר יבוא במקומו שתחול עליו הגזירה, ויבוא רשע

תחתיו. ולכן כתיב כאן 'ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה', שמעבירין הגזירה על הרשע כדי שהצדיק ינצל.

"כי זכר כל היצור לפניך בא מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי

גבר" (סדר זכרונות)

דייק רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, מה הכוונה 'ופקודתו'? וביאר, האדם נידון בראש השנה על כל מעשיו, לא רק על אלה המעשים שאדם חייב באופן אישי לעשות או שמוזהר להימנע מפעולה מסויימת, אלא שישנם בני אדם שבתוקף תפקידם ומעמדם, מוטל עליהם אחריות למעשים ופעולות שעליהם לסדר, ואם מזניח אדם זה את חובותיו יש לזה השלכות על התנהגות האחרים. גם על דבר זה יש לאדם לעשות חשבון נפשו, עד כמה השתדל למלאות חובותיו, 'מעשה איש ופקודתו' - מה שהוא חייב לעשות בתוקף תפקידו, שלא להתרשל בהם במשך כל השנה.

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל

בפרשת בלק כשבלעם בא לקלל את ישראל, כתוב "ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו" (כ"ג - כ"א), אומר ה"מגלה עמוקות", זמן שיגור השליחים מבלק אל בלעם, היה בסוף חודש אלול, וכשבא בלעם לקלל את ישראל היה זה בכ"ט אלול, לכן נאמר "ויקם בלעם בבוקר", שהשכים ומיחר כדי לקללם בראש השנה. ומדוע דווקא ביום זה? לפי שאז נמתח הדין על ישראל, והשטן מקטרג עליהם. ורמז לדבר, "לכה נא ארה ליי", "ארה" - א.ר"ה (א. ראש השנה). מה עשו ישראל? נהגו כמנהגם בכל הדורות ביום זה: תקעו בשופר וע"י כך ערכבו את השטן ונסתתמו קטרוגיו. על זה אמר בלעם: "ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו", איני יכול לקלל את ישראל ולהרע להם, לפי שהריעו לפני ה' בשופר וערכבו את השטן.

אומר ה"חתם סופר", "ה' אלקי ישראל" בגימטריה שש מאות ושלוש עשרה, אנו ממליכים את הקב"ה על ידי תרי"ג מצוות התורה. אומר בלעם: "לא הביט און ביעקב", הקב"ה אינו רואה רעה בישראל, ומדוע? משום ש"ה' אלקיו עמו", כי עם ישראל מקיימים את תרי"ג המצוות ועל ידי כך 'ותרועת מלך בו', הם ממליכים את ה' בעולם.

זה היום תחילת מעשיך - ויאמרו הנה יום הדין

במשנה במסכת ראש השנה [י"ט], בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בר"ה כל באי עולם עוברין לפני כבני מרון שנאמר [תהילים ל"ג - ט"ו] היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ובחג נידונין על המים.

שואל הר"ן [ג. מדפי הר"ף ד"ה בראש] בשלמא כל הפרקים שהעולם נידון, יש להם שייכות לזמן שבהם הם נידונים, פסח הוא זמן התבואה ולפני זמן הקציר, בעצרת דנים על הפירות שהוא זמן גידול הפירות, בחג נידונים על המים כי זה הזמן לפני ימות הגשמים, אך מדוע האדם נידון בראש השנה, אמנם האדם נברא בראש השנה אך מה הקשר בין זה ליום הדין? מתרץ הר"ן דבר זה למדנו מדברי הפסיקתא, בכ"ה אלול נברא העולם, ומה שכתוב בגמ' רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם, כוונתו על גמר בריאת העולם, כי ע"י בריאת האדם

בדינים של הקב"ה, אתה יכל להגיד שאתה ככה ואתה ככה, אבל "לבוהן לבבות ביום דין", אבל הקב"ה בוחן את הלב שלך.

"ההגוי באהיה אשר אהיה"

הגמ' בשבת [י"ה:] אומרת, חותמו של הקב"ה אמת. והמילה אמת רמוזה במילים אלו" אהיה אשר אהיה". אומר ה"אמרי אמת", "אמת" בגימטריה ארבע מאות ארבעים ואחד. אהיה בגימטריה עשרים ואחד - אשר אהיה - אם נכפיל את המילה אהיה ב"אהיה", התוצאה תהיה ארבע מאות ארבעים ואחד. וזה כונת הפייטן בר"ה "וכל מאמינים שהוא דיין אמת, ההגוי באהיה אשר אהיה".

הסובל ומעלים עין מסוררים

כתוב בפסוק בתהילים [תהלים ל"ג י"ח] "הנה עין ה' אל יראיו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב", פירוש - אם ח"ו נגזר על אדם משפט מוות או רעב ח"ו, ביד הצדיק לשנות את גזר דינו, שע"י תפילת הצדיק, האות עין תצא מהמילה רעב ותישאר המילה "רב", ואת האות עין יכניס למילה "מות" אחרי המ' ותתקבל המילה "מעוות", ואז ניצל ממות ומרעב. וזה הפירוש "הנה עין", האות ע', הקב"ה נתן ליראיו, לצדיקים, שהם יכולים להשתמש בהם לפי הבנתם. וזו הכוונה בתפילה בראש השנה "וכל מאמינים וכו' העליון ועינו אל יראיו", שנותן ה"עין" ליראיו, לצדיקים. אבל ברשעים שאינם מתנהגים כהוגן, כתוב "הסובל ומעלים עין מסוררים" ונשארה המילה "מות" בלי "עין", כי העלימו את העין מהרשעים. ואיך יכול הצדיק לעשות כרצונו ע"י האות "עין", כי מי שנגזר עליו רח"ל דברים רעים, יתן לצדקה הרבה ממוון, ו"ממון" בגימטריה "עין", וכך יכולים להפוך את גזר דינו.

כמו שמצינו אצל קרח שעשיר גדול היה, כמו שמובא בחז"ל שקרח מצא את האוצרות של פרעה שיוסף הצדיק אסף בשנות הרעב, ולכן חשב קרח, אני יהלוק על משה, ואם ח"ו אני טועה ואקבל משפט "מוות", יש בידי הרבה כסף שבגימטריה "עין", ואכניס את האות "עין" במילה "מות" ויהיה מזה "מעוות". אבל הקב"ה לא הסכים איתו, וכמו שראינו בתפילת ראש השנה "הסובל ומעלים עין מסוררים" ולא נותן להם לשים את האות "עין" לפי רצונם, ולכן קיבל עונשו. וזהו שאמרו אצל קורח "העני האנשים ההם תנקר לא נעלה", האות "עין" ינקר ממעות ויהיה מות במקום מעות, וזה הכוונה "עינו" הטעות, שחשב שיוכל לשנות גזר דינו ע"י האות "עין" ולא עלתה בידו ולא הצליח, כי עונש המחלוקת הוא גדול מאוד.

על כן נקוה לך

את תפילת "על כן נקוה לך" (הנאמרת אחרי עלינו לשבח) חיבר עכן, זה שמעל החרם, ובגללו נהרגו אנשים. איך יתכן שזכה עכן לחבר תפילה מרוממת זו, שיהודים אומרים שלוש פעמים ביום? ויותר מכך - בתפילת מוסף של ראש השנה, בחלק ה"מלכויות" אנו אומרים "על כן נקוה לך". במה זכה לכך עכן? מכאן רואים - אמר רבי חיים קניבסקי זצ"ל - כמה גדול כוחה של תשובה, הרי בתחילה עכן כפר באשמתו, ואז יהושע עשה גורל, ויצא שהוא האשם, אמר

הסתיימה בריאת העולם בא' בתשרי, והוסיפו עוד בפסיקתא: נמצא אומר בר"ה נברא אדם הראשון, שעה ראשונה עלה במחשבה, שניה נתייעץ עם מלאכי השרת, בשלושה כנס עפרו, בד' גבלו, בה' רקמו, בו' עשאו גולם, בז' זרק בו נשמה, בח' הכניסו לגן עדן, בתשיעית נצטווה, בעשירית סרח, באחת עשרה נידון, בשנים עשרה יצא בדימוס, אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין זה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך להיות עומדין לפני בדין ביום זה ויוצאים בדימוס, וכל זה אימתי בחודש השביעי באחד לחודש.

אומר הר"ן, מכאן סמך למה אדם נידון בר"ה יותר משאר ימים, משום שביום זה אדם הראשון נידון לכן לדורי דורות נקבע יום הדין ליום זה. ואף בשמים יש אות מיוחד המרמז שבחודש זה יש את יום הדין, שהרי מזל החודש הזה מאזניים, ומאזניים מרמזות על מאזני פלס ומאזני משפט אשר כל משפטי ה' אמת.

מוסיף הר"ן, לפי"ז מובן מה שאמרו בגמ' כמאן מצלינן האידינא "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון", כמאן, כרבי אליעזר, והכוונה על יצירת האדם, אבל בכ"ה באלול תחילת בריאת העולם הוא.

שואל הר"ן, כל מה שתירץ הוא רק לפי שיטת רבי אליעזר, אך לפי שיטת רבי יהושע שבחודש ניסן נברא העולם מדוע יום הדין נקבע לאחד בתשרי יותר משאר ימים? ומתיר, רצה המקום לזכות את ישראל בדינם, ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה, שלפי שנתרצה הקב"ה ביום הכיפורים הוקבע יום סליחה לדורות, לפיכך גזר ה' שיהא אדם נידון בר"ה שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, ובינוניים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יום"כ שהוא יום סליחה וכפרה, הרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשטו מעשיהם וישובו אל ה'.

ואפשר עוד שמר"ה עד יום"כ התחיל ה' להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי, ולפיכך רצה הקב"ה לדון את בריותיו בזמן שהוקבע לסליחה וכפרה.

באין מליץ יושר מול מגיד פשע וכו' וצדקנו במשפט

מבאר הרבי ר' בונים מפרשיסאה, היות שאין מליץ יושר מול כל אלו הטוענים עלינו לחובה - שהם בבחינת 'מגיד פשע', והרי נפסק להלכה [רמב"ם הלכות סנהדרין פ"ט - ה"א] שבי"ד שכולו מחייב את הנתבע - זכאי הנתבע. אם כך אין לנו שום מליץ יושר, ועליך לפסוק את דינו לזכות, וצדקנו במשפט.

לבוהן לבבות ביום דין

רבי חיים מבריסק, כשהיה מגיע לפיוט לבוחן לבבות ביום דין, [פיוט שאומרים אותו בני עדות אשכנז], ליודע מחשבות ביום דין ... הוא היה פורץ בבכי. שאלו אותו רבנו, למה אתה בוכה?? כולם בוכים בך - "ונתנה תוקף קדושת היום", מי יחיה, מי ימות, מי בקיצו, מי לא בקיצו... מי יעני מי יעשיר .. למה אתה בוכה בבוחן לבבות? ענה להם, כאשר בן-אדם כותב חוזה עם מישהו, והוא חותם על החוזה, הוא הולך לעו"ד, והעו"ד עובר על החוזה...ומאשר אותו. חלפו שנים, ומתברר שיש איזה פגם בחוזה. בא הבן-אדם לפני השופט וטוען, אמנם חתמתי, אבל בלב חשבתי אחרת. אומר לו השופט - אנחנו לא יודעים מה היה בלב, אנחנו יודעים מה חתמת. ואחרי שחתמת אין להשיב. אמר להם ר' חיים, אצל הקב"ה, זה בדיוק ההיפך - זה לא מה חתמת, אלא זה מה חשבת.

יהושע לעכן: "בני, שים נא כבוד לה: אלוקי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית, אל תכחד ממני", ואכן כך היה: "ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה: אלוקי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי" [יהושע ז - י"ט - כ]. הוא הודה בחטאו, חזר בתשובה, ואף זכה לחבר את התפילה הזאת - "על כן נקוה לך ה' אלוקינו וכו' להעביר גילולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתו". הרי לנו עד היכן יכול אדם להגיע מכח תשובתו!

ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור

עיקר ניסיון העקידה מתייחס אל אברהם אבינו - "והאלוקים ניסה את אברהם", וגם בהמשך הפרשה אומר המלאך לאברהם לאחר העקידה [כ"ב - י"ב] "כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני". לעומת זאת, בתפילה, כשאנו רוצים לעורר זכות אבות, מודגש דווקא הניסיון של יצחק - "ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור" [מוסף לראש השנה].

שואל ה"בית הלוי" מדוע בתורה מזכירים את אברהם, ובתפילה מדגישים את יצחק. אומר הבית הלוי, רואים אנו אנשים רבים שנשלים ועוברים על איסורים שונים, והכל לטובת צרכיהם האישיים, לטובת בניהם או למילוי תענוגות. עם כל זאת, אם יעמידו אנשים אלו בניסיון של מסירות נפש, יהיו מוכנים למסור את נפשם ולהיות נהרגים על קידוש ה'. בניסיון איבוד תענוגות אינם עומדים, אך בניסיון מסירת נפש כן עומדים. מכאן, שקל יותר הניסיון להישחט ולאבד הכל, מאשר להישאר בחיים בריא ושלם ולהפסיד פרט אחד, האהוב והחביב. אצל אברהם הניסיון היה לאבד בן אהוב, בן יחיד ומיוחד שנולד לעת זקנותו. - א"כ ניסיונו של אברהם היה גדול יותר מניסיונו של יצחק. אך מה שבתפילה אנו מזכירים את הניסיון הקטן, כי סתם כך לא יכולה זכות אבות להועיל לבניהם שעה שלא נשאר אצל הבנים את רושם העמידה בניסיון שבאבות כיון שאנו רחוקים מהעוצמה של שחיטת בן ע"פ ציווי ה', שהרי אנו בשביל בנים עוברים על ציווי ה', אבל זכותו של יצחק, הנכונות להישחט עבור רצון ה', גם לנו יש זיקה ויחס כלשהי אליה.

עוד מתרצים כי ליצחק זה יהיה ניסיון רק רגע אחד, אבל לאברהם יהיה קשה עוד יותר מחמישים שנה שיהיה לבד ויזכור כל רגע שהיה לו בן צדיק שנשחט לקרבן.

"וגם את נח באהבה זכרת"

בסדר זכרונות שבתפלת מוסף של ראש השנה אנו אומרים: "וגם את נח באהבה זכרת, ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים, בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם, על כן זכרוננו בא לפניך...". ויש להבין את פשר התוספת: "על כן זכרוננו בא לפניך", הלא כבר פתחנו ואמרנו: "וגם את נח באהבה זכרת"? תירץ רבי ברוך אפשטיין מפינסק: על הפסוק "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו" (ו' - ט') פירש"י "בדורותיו" - יש מרבתינו דורשים אותו לשבח... ויש שדורשים אותו לגנאי: לפי דורו היה צדיק, ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם, מסדריה של תפלה זו סברו כשיטה השניה שהובאה ברש"י שתיבת "בדורותיו" נדרשת לגנאי, הינו שרק מפני רעתם של בני דורו נחשב נח כצדיק הראוי להצלה, ולכן הוסיפו לפרש את סיבת הצלתו: "מפני רוע מעלליהם - על כן זכרוננו בא לפניך".

כי זכר כל היצור לפניך בא מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר יש להבין מה הכוונה ופקודתו? מבאר רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, האדם נידון בראש השנה על כל מעשיו, לא רק על אלה המעשים שאדם חייב באופן אישי לעשות או שמוזהר להימנע מפעולה מסויימת, אלא שישנם בני אדם שבתוקף תפקידם ומעמדם, מוטל עליהם אחריות למעשים ופעולות שעליהם לסדר, ואם מוניה אדם זה את חובותיו יש לזה השלכות על התנהגות האחרים. גם על דבר זה יש לאדם לעשות חשבון נפשו, עד כמה השתדל למלאות חובותיו, 'מעשה איש ופקודתו' - מה שהוא חייב לעשות בתוקף תפקידו, שלא להתרשל בהם במשך כל השנה.

"כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן

יכבשו רחמך את כעסך מעלינו ויגולו רחמך על מדותיך וכו'"

הקשה רבי יששכר דב מבעלזא זצ"ל, מה שייך לבקש 'כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו כן יכבשו רחמך את כעסך', וכי אפשר לדמות מידת רחמנותו של בורא כל עולמים למידותיו של בשר ודם?

ותירץ, דהכוונה, דהנה מצינו בגמ' [סנהדרין פ"ט] ובמדרש [בראשית רבה נ"ו - ס'], שבשעה שהלך אברהם אבינו אל העקידה עמד השטן לנגדו בכל מיני ניסיונות ותחבולות בכדי למנעו מלקיים רצון בוראו לעקוד את יצחק בנו, וכיון דהוא דלא שמיע ליה אמר ליה 'ואלי דבר יגונב' - כך שמעתי מאחורי הפרגוד 'השה לעולה ואין יצחק לעולה', אמר לו אברהם: כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו'.

והיינו שהשטן גילה לו כי מה שאמר לו הקב"ה "והעלהו שם לעולה" - לא היתה הכוונה לשחטו, רק להעלותו על המזבח - "והשה לעולה ואין יצחק לעולה", ועל כך השיבו אברהם אבינו שגם אם האמת כדברך איני מקבלה ממך, שכך עונשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו. וזאת כוונת עתירתנו, רבש"ע כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, והיינו שלא רצה לשמוע בקול השטן אף שאמר דברים הנראים אמת, מאחר שבאו מפי השטן. 'כן יכבשו רחמך את כעסך מעלינו', וכאשר יקטרג השטן על בני ישראל בטענות שיש בהם ממש, אל תשמע דבריו כלל, שכך עונשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו'.

ועל המדינות בו יאמר איזו לרעב ואיזו לשובע

בתפילת מוסף בראש השנה אנחנו מזכירים "ועל המדינות בו יאמר איזו לרעב ואיזו לשובע", ולכאורה זה נגד המשנה בראש השנה, שבפסח נידונים על התבואה, ומדוע מזכירים זאת בראש השנה. והתשובה, שבארץ ישראל באמת נידונים על התבואה בפסח, אבל בשאר ארצות, נידונים בר"ה על התבואה, ולכן אנו אומרים בלשון זו "ועל המדינות בו יאמר".

"כי אתה שומע קול שופר"

מובא במשנה [ראש השנה ג - ב]: "כל השופרות כשרים חוץ משל פרה" והגמרא מסבירה טעם לכך כיון שאין קטגור נעשה סניגור ושופר של פרה עלול להזכיר

חלילה את חטא העגל (בנה של הפרה). אבל יש לשאול: ידוע שכהן גדול לא היה נכנס לקודש הקדשים עם בגדי זהב כדי שלא להזכיר את חטא העגל. יחד עם זאת מחוץ לקודש הקדשים היה הכהן הגדול עובד בבגדי זהב ורק בכניסתו לפני ולפנים היה פושט ולובש בגדי לבן. ומכאן שמחוץ להיכל אין חשש שקטיגור ייעשה סנגור. אז אם כך מדוע אסור לתקוע בשופר של פרה? הרי התקיעה בשופר היא מחוץ לקודש הקדשים? מתרץ רבי ישראל מסלנט: הגמרא אומרת "שופר הואיל ולזיכרון קא אתי כלפנים דמי" דהיינו התקיעה בו נחשבת כתקיעה בתוך קודש הקדשים. בשעת תקיעת שופר כל עם ישראל נמצאים כביכול בתוך קודש הקדשים.

"כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה"

מדוע על קול השופר כתוב לשון שמיעה ועל התרועה כתוב מאזין.

כתוב בספרי [דברים פסקא ש"ו] 'האזינו השמים - לפי שהיה משה קרוב לשמים, לפיכך אמר 'האזינו השמים', ולפי שהיה רחוק מן הארץ - אמר 'ותשמע הארץ אמרי פי'. בא ישעיה וסמך לדבר [ישעיה א' - ב] 'שמעו שמים' - שהיה רחוק מן השמים, 'והאזינו ארץ' - שהיה קרוב לארץ. מכאן אנו למדים שלשון 'האזנה' - מתייחסת לדבר קרוב, ולשון 'שמיעה' מתאימה יותר לדבר רחוק.

על פי זה הביא בעל ה"פרי מגדים" זצ"ל בהקדמתו ל'אורח חיים' [אגרת שניה, אות ס], בשם הגאון רבי חיים כהן רפאפורט זצ"ל 'אב"ד לבוב, שפירש את לשון הברכה [מוסף לראש השנה] 'כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך', ש'שומע' קול שופר - מתייחס לצדיק, שאותו 'שומע' הקב"ה מרחוק, אבל ל'תרועה' שהוא שבירת הלב ('גנוחי גנח', בילולי יליל') שמכוון על ה'בעל תשובה' כדכתיב [תהילים ל"ד - י"ט] 'קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע', אליו 'מאזין' הקב"ה מקרוב. וזה מה שנאמר בסוף הברכה 'ואין דומה לך', כי נוהג זה הוא להיפך ממידת בשר ודם - הנוהג קרבה לקרוביו, ורחוק לשאינם קרוביו. והוסיף ה'פרי מגדים' וכתב על פירוש זה 'ודברי פי חכם חן'.

אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים

ואם כעבדים עיננו לך תלויות עד שתחננו ותוציא כאור משפטנו

הנה ידוע שדרגת 'בנים' עדיפה היא מדרגת 'עבדים', שכאשר בני ישראל עושים רצונו של מקום נקראים הם יותר בשם 'בנים', ומעתה יש לתמוה, שאם כשאנו כבנים אזי אנו מבקשים רחמנו כרחם אב על בנים - שאין לנו זכות אלא רק מבקשים רחמים, אם כן כיצד אנו אומרים שאם כעבדים עיננו לך תלויות עד שתוציא לאור משפטנו, כלומר שנצא זכאים במשפט... והרי 'עבדים' זכותם פחותה יותר מ'בנים'... וביותר יש להקשות, שלכאורה יש בזה סתירה מינייה וביה, פתח ב'עד שתחננו' והיינו שמבקשים מתנת חנם, ומסיים ב'ותוציא לאור משפטנו' והיינו כמי שאומר ששורת הדין נותנת שכך צריך להיות...

ומבאר בספה"ק "זרע שמשון" [ואתחנן ד"ה ברכות], כי הנה עבד אין לו משלו כלום, שהרי מה שקנה עבד קנה רבו, ואפילו אין לו זכות במעשי ידיו לצורך מזונותיו, כי יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך [גישין י"ב], אלא שמחויב הרב לגמול חסד עם עבדו, וכאותו מעשה המובא בגמ' [ב"מ פ"ג] על רבה בר בר חנה ששכר

פועלים להעביר חבית ושברוהו בפשיעה, ובאו להתלונן בפני רב שהם עניים ואין להם מה לאכול, והורה לו שישלם שכרם לפני משורת הדין, וכדכתיב [משלי ב' - כ] 'למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור'. ומעתה יתבאר בקשתנו 'אם כעבדים עיננו לך תלויות עד שתחננו' - שתנהג בנו במידת הרחמים, ותוציא לאור משפטנו - כמושפט האמור בתורה, שעל האדון לנהוג בעבדו צריך לנהוג לפני משורת הדין.

פרפראות לסעודות

שופר של איל

כתוב בגמ' [רי"ה ט"ז] 'אמר הקב"ה, אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה'. ואפשר לבאר סמיכות 'זכרונות' ל'מלכויות', כי הנה איתא שם עוד בגמ' 'אמר הקב"ה, תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקדת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני'. והתמיהה ידועה מדוע נבחר ה'קרן' להזכיר עקדתו של יצחק יותר משאר אברי האיל (שהרי באותה מידה היה יכול הקב"ה לומר ליטול בר"ה 'רגל' של איל ולנענע בה...). אלא ביארו צדיקים, שהלא נאמר בעקדה [בראשית כ"ב - י"ג] 'וירא והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו', וזאת רצו לרמוז בתקיעה ב'קרן' האיל - שעיקר החשיבות הוא בדבר הבא בעמל וגייעה בעת שהוא סבוך בסבך אחר סבך, ואין הולך הכל למישרין. ועפ"ז יתבאר שכאשר האדם 'ממליך' את הקב"ה עליו, וידוע שכל 'סבך' שאחוז בו לא נעשה מאליו אלא זהו רצונו של הקב"ה כדי שימליכנו משם דייקא, הרי באותה שעה עולה זכרונו לטובה ונזכר לו עקדת יצחק, ודייקא סבך זה הוא המעורר את הרחמים בעת תקיעת שופר. ומזה ילמד האדם לנפשו שבראותו שהוא סבוך כל כולו, ועבודתו באה לו בקושי רב, שאם יקבל על עצמו את רצון הבורא באהבה ובהכנעה אזי נחמד הוא מאד למעלה, ומעורר רחמים רבים על עצמו ועל כל העם.

שלשה ספרים נפתחים בראש השנה... אחד של צדיקים גמורים

מי הם צדיקים גמורים, כתבו תוס', היינו מי שזכויותיו רבות על עוונותיו [רי"ה ט"ז]. וצריך עיון, איך יתכן שאחד כזה נקרא צדיק גמור כל עוד שיש בידו מיעוט עבירות?! לכאורה צדיק גמור הוא זה שאין בידו עבירות, שעשה תשובה עליהם?

כותב רבי אליהו אליעזר דסלר ('מכתב מאליהו' אלול ר"ה קכ"א): כבר כתב הרמב"ם שהערכת הזכויות והעבירות אינה לפי מנין, אלא לפי איכות. לפי זה יש לומר שרוב זכויות הכוונה שרוב שאיפותיו ורצונותיו הפנימיים הם לטובה - רוחניות, והוא נמשך אחר שאיפותיו אלו, הם שקובעים את מעשיו - 'צדיקים יצר טוב שופטם' - מנהיגם, לכך נחשב צדיק גמור. וגם אם עבר עבירות, מידת הרחמים מפרשת זאת ככישלון, כי הוא מתחרט עליהן חרטה אמיתית, ולכן נחתם לחיים, היינו שהוא חי ממש, כי האני שלו דבוק לרוחניות. רשע גמור, רובו רע, רוב שאיפותיו מגושמות, הן קובעות את מעשיו וממילא הם רעים, רק שהטוב מתלווה דרך אגב, כשאינו סותר את הרע, ולכן נחתם למיתה, כי גם בחייו מציאותו מתה, ועליו נאמר 'לא המתים יהללו'.

שני ימים לראש השנה

הישראלית נקראת יוסף, והיא יוצאת מבית האסורים שלה בראש השנה, כלומר, שאפילו אותם האנשים שהם ביד ליבם והם אסורים שלא יכולים לצאת לחופש - מיצרים ותשוקות ליבם וכו', יוצאים בר"ה לחופש, כי על כן החודש הזה נקרא 'תשרי' מלשון 'שרי ואסר' (קשר והתיר הקשרים), שהחודש הזה מתיר אסורים.

עוד מובא בשם החידושי הרי"ם, שהגם שאין לנו שמץ השגה בקדושתם של האבות והאמהות הק', אך מדברי הגמרא ששרה ורחל נפקדו בר"ה, מבואר, שאף הן לא היו יכולות לפעול לעצמם זרע של קיימא, אלא רק בר"ה לגודל סגולת היום. ומכאן נלמד ק"ו בן בנו של ק"ו אלף פעמים לדידן, עד כמה עלינו להשתדל בכל עוז ותעצומות לנצל את ר"ה, כי ממנו תוצאות חיים.

ה"חפץ חיים" היה אומר, שמי שאינו מתעורר בראש השנה לעמוד בתפילה ובתחנונים, הרי הוא דומה לבעה"ב שארמונו עולה בלהבות, והוא נח על משכבו בנחת וברוגע, ואף שכולם צועקים לעברו 'אש, אש', הרי הוא מתעלם מהם ואינו טורח להביא מים כדי להציל את רכושו. והנמשל ברור, שבעת כזאת יש בידו לפעול שיפסקו עליו שנה של שפע וברכה, ואילו הוא בסכלותו מתנהג כאותו טיפש שאינו מתאמץ להציל מן הדליקה. ובוהו מבואר דברי הירושלמי [הובא ברמ"א סימן תקפ"ג - סעיף ב'] 'מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה', היינו שאינו נותן אל ליבו לנצל את הזמן 'בריש שתא'.

מסופר שבקום המדינה היה שנה אחת שהיה חורף קר מאוד, אנשים רבים הצטננו והתקררו עקב הקור העז. אירע מקרה אחד יוצא דופן בירושלים, שאברך צעיר נשוי טרי, הצטנן אף הוא וקיבל דלקת ריאות חריפה, ושכב במיטתו בלא יכולת לתפקד, ציבור גדול התפלל לרפואתו, אך מצבו התדרדר מיום ליום, עד שנסתלק לבית עולמו. הדבר גרם לזעזוע גדול בקרב תושבי ירושלים. כאשר כיבדו את רבי חיים שמואלביץ זצ"ל ראש ישיבת מיר להספידו, פתח ואמר: הנה שמעתי אנשים מרננים שהקור העז הוא שהרג את האברך, והמסקנה: שצריך להישמר מן הקור. אך דעו נא רבותי! לא הקור של שבט הוא זה שהרגו, אלא הוא נפטר עוד כשהשמש קפחה על ראשו בראש השנה... אמת יש להיזהר מן הקור, אך צריך לדעת שכל המתרחש במהלך השנה, כבר נגזר ונקבע בראש השנה.

בכל יום טוב עורכים בני ארץ ישראל רק יום אחד ובני חו"ל עורכים שני יו"ט של גלויות, חוץ מיו"ט של ראש השנה שהכל עורכים ב' ימים של יו"ט... מבאר ה"אמרי אמת", כי חז"ל רצו שכל בני יהיו שווים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם - ולא יהיו אגודות אגודות'. הוסיף לבאר בנו ה"בית ישראל", רבי יונתן אייבשיץ כותב בספרו "יערות דבש" [ח"ב דרוש א', ומקורו בתנ"כ"א זוטא כ"ב], 'ש'עשרת ימי תשובה' הם כנגד 'עשרת הדברות', נמצא שב' ימים דראש השנה הם כנגד 'אנוכי ה' אלוךך, ולא יהיה לך', ושני דברות אלו עיקרי האמונה הם, בענין זה אי אפשר שיהיה איזה 'ספיקא דיומא' אלא יומא אריכתא כי הכל אחד ושלא יהיה כל הפרש וחילוק בין אחינו בני ישראל.

טעם נוסף כותב ה"בית ישראל", משום שלפי הקביעות יחול גם בשבת וראו חז"ל שיחרב המקדש ותיבטל הסנהדרין ולא יוכלו לתקוע בשופר, ויצא שתתבטל מצוות תקיעת שופר לגמרי וזה לא יתכן, ע"כ קבעו מלכתחילה ב' ימים של ר"ה, כדי שלפחות יתקעו ביום השני ולא תתבטל המצווה לגמרי.

ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו

כתוב בגמ' [ראש השנה ל"ב:] שבראש השנה "ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו". שואל רבי גדיל אייזנר זצ"ל, עבור מה צריך לפתוח לפני הקב"ה ספרי מתים, הרי דנים את החיים ולא את המתים?

ותירץ, כאשר דנים את האדם, מניחים על כף המאזנים את כל יחוסו של האדם, ומביטים בשושלת משפחתו, באם מפשוטי עם יחוסו, מה לנו לבוא בדרישות מופלגות ממנו, משיא"כ באם ממשפחת צדיקים ואנשי מעשה יחוסו, הדרישות ממנו גבוהות ונעלות. ולכן כאשר דנים את החיים - בודקים אף בספרי המתים מי היו אבותיו ואבות אבותיו.

בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים

כתוב בגמ' [ר"ה י"א.] שבראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, וצ"ב, למאי נפק"מ, הרי מאי דהיה היה. ותירץ החידושי הרי"ם: יש לומר, דהנקודה

לקבלת הגליון בדואר אלקטרוני יש

לשלוח בקשה לכתובת

mideshenb@gmail.com